

PÁL JUDIT

A politikus becsülete

*avagy megbuktathat-e a Nemzeti Kaszinó egy főispánt?**

A dualizmus korában a főispánok kinevezésénél a politikai megbízhatóság, képzettség, családi és más összeköttetések mellett fontos elvárás volt a jelölt tekintélye, „jellemzilárdsága”, becsülete.¹ A szimbolikus tőkének nagyobb szerepe volt a gazdaságánál, a főispánok becsülete tehát túlmutatott az egyének magánszféráján. Tanulmányomban egy 20. század eleji eseten, Erődsy Sándor Maros-Torda vármegyei főispán példáján keresztül azt vizsgálom, hogyan hatott a becsület megkérdőjelezése egy főispán karrierjére, mennyiben járult hozzá a Nemzeti Kaszinó tagjaiból alakult becsületbíróság a főispán bukásához, illetve milyen becsületfogalmak ütköztek az eset kapcsán, ki hogyan instrumentálta a 'becsület' fogalmát. Mivel Erődsynek – tudomásom szerint – nem maradt fent személyi irathagyatéka, fő forrásomat a korabeli sajtó képezi, kiegészítve levéltári forrásokkal. A kormánypárti és ellenzéki központi lapok mellett elsősorban a helyi sajtót használtam.

Erődsy Sándor pályafutása és a „nemzeti ellenállás”

Történetünk hőse, Erődsy Sándor (Marosugra, 1871 – Budapest, 1937) 1910-ben ugyan csak néhány hónapig állt Maros-Torda vármegye élén, de annál több fejfájást okozott a különböző kormányoknak. Erődsy némileg *outsider*ként lett 1901-ben Maros-Torda vármegye főjegyzője, hiszen református lelkészi dinasztíából származott.² Annak ellenére, hogy nem tartozott a vármegyei elithez, és nem a hivatalnokcsaládok egyikéből került ki, igen gyors karriert futott be. Közigazgatási gyakornoki pályakezdése és a főjegyzői szék megszerzése között mindössze nyolc év telt el, így már harminckét évesen a vármegyei közigazgatás egyik leg-

* A tanulmány az NKFI K 134378 „Dualizmus kori parlamentarizmus regionális nézőpontból” c. projekt keretében készült.

¹ A főispánok rekrutációjára lásd: Pál Judit: *Kiből le(hete)tt főispán? A főispánok rekrutációja a dualizmus korában*. Akadémiai székfoglaló. https://mta.hu/akademiai_szekfoglalok/kibol-lehetett-foispan-a-foispanok-rekrutacioja-a-dualizmus-koraban-pal-judit-kulso-tag-szekfoglalo-eloadasa-111196 (letöltés: 2022. máj. 15.)

² Erődsy ugyan nem Székelyföldön, hanem Marosugrán (Ogra) született, de a – Pálmay József adatai szerint nemességet szerzett – családja Háromszékről származott. Apja, Pál (1824–1890) szőkefalvi, majd marosugrai, nagypapja, Mihály illyefalvi református lelkész. Apjának öccse és nagypapjának két testvére szintén pap. Egyik bátyja, Pál körjegyző volt, a másik, István gazdálkodott, később Marosvásárhelyen volt anyakönyvvezető. Felesége, Bartha Lujza Pávai Vajna János orvos nevelt lánya volt. Pálmay József: *Marostorda vármegye nemes családjai*. Maros-Vásárhely, 1904. 44–45. Két lánya közül Magda Cseh Endre orvos, Antónia pedig Horváth István százados felesége lett. Vö. *Ma délután temetik a magyar fővárosban Erődsy Sándor volt megyei főispánt*. Reggeli Ujság, 1937. febr. 21. 3.

fontosabb pozícióját foglalta el.³ Úgy tűnt tehát, hogy sikeresen illeszkedett be a vármegyei hivatalnokok közé, de az 1905–1906. évi belpolitikai válság pályáját – időlegesen – derékba törte.

Az 1905. évi választások nyomán országszerte kibontakozó „nemzeti ellenállás” egyik erdélyi fészke Maros-Torda megye volt, ott bontakozott ki az erdélyi törvényhatóságok közül a leghangosabb tiltakozó akció.⁴ Vármegyei főjegyzőként kezdetben őt is ott találjuk a „nemzeti ellenállás” szervezői között, amelynek élén Désy Zoltán képviselő, későbbi államtitkár,⁵ Farkas Albert alispán és az ifjú Bethlen István gróf, a későbbi miniszterelnök – aki helyi és regionális szinten nagyon aktív volt ezekben az években⁶ – állt.⁷ 1905 nyarán összeült a vármegye tisztikara az alispán vezetésével, és egyhangúlag megszavazták az ellenállást kimondó, hangzatos hazafias frázisokkal teli – nem mellesleg Erődsy által fogalmazott – határozati javaslatot, amelyet „vérszerződésnek” neveztek. A határozat leszögezte, hogy senki sem vállalja felfüggesztett tisztviselők helyettesítését. „Az ilyen tisztviselőt a kartársi kötelekre méltatlannak és becstelennek nyilvánítjuk” – mondták ki.⁸

Amikor azonban 1906 februárjában az uralkodó a vármegye élére királyi biztost nevezett ki az ellenállás letörésére, Erődsy, akinek nem volt magánvagyonra, nem akarta kockáztatni pozícióját. Nagyon hamar beadta hát a derekát, és elfogadta a felfüggesztett alispán helyettesítését. Lehet, hogy karrierlehetőséget is látott a fordulatban, de rövid távon rosszul számított, mert az ismételten kiírt országgyűlési választások a koalíció elsöprő győzelmét hozták. Elárult egykori harcostársai ellene fordultak, a koalíció győzelme után hosszan elhúzódó fegyelmi vizsgálat indult ellene, amelynek nyomán eltávolították hivatalából. A koalíciós kormány 1906 májusában a korábbi alispánt, Farkas Albertet ültette a főispáni székbe. Nem egészen egy év múlva – sorozatos botrányok után – azonban menesztették. Lejárataán a háttérből Erődsy is teljes erejéből munkálkodott. A sajtónak nagy szerep jutott a közvélemény mozgósításában. Erődsy ezt nagyon jól felismerte, és ügyesen fel tudta használni saját céljaira. Tehette, mert Marosvásárhelyen 1907-ben tizenkilenc sajtótermék jelent meg, ebből

³ A marosvásárhelyi református kollégiumban tanult, majd a budapesti egyetemen végzett jogot. Uo. Az államtudományi államvizsga megszerzése után 1895-ben közigazgatási gyakornokként kezdte meg közszolgálatát Maros-Torda vármegyében, de még ugyanabban az évben szolgabíró lett, a következő évben pedig a vármegye III. aljegyzőjévé választották. 1897-ben II., 1899-ben I. aljegyző, 1901-ben pedig már a vármegye főjegyzője. A megyei közigazgatási tanfolyam igazgatói tisztét is betöltötte 1904–1905 között. Az életrajzi adatokra lásd: *Főispáni kinevezése*. Österreichisches Staatsarchiv, Haus-, Hof- und Staatsarchiv (a továbbiakban: HHStA), Kabinettskanzlei, Vorträge, 1143/1910.

⁴ Ennek már 1899-ben is voltak előzményei. Romsics Ignác: *Bethlen István. Politikai életrajz*. Budapest, 2019. 57. A „nemzeti ellenállásra” lásd 53–57.

⁵ Désy Zoltán (1862–1915) nemzeti párti, majd függetlenségi, illetve Kossuth-párti képviselő, volt Maros-Torda megye alispánja, egy rövid ideig Szolnok-Doboka megye főispánja, a koalíciós kormány idején pedig pénzügyi államtitkár. Idős kora ellenére az első világháború kitörésekor önként jelentkezett katonai szolgálatra, és Galíciában esett el. Neve főleg Lukács László miniszterelnök megbuktatása kapcsán vált ismertté. <http://mek.oszk.hu/00300/00355/html/ABC03014/03285.htm> (letöltés: 2022. máj. 22.)

⁶ Romsics: *Bethlen István*, 45–79. Tisza István 1903-ban Bethlent akarta főispánnak kinevezni Maros-Torda megyében, de Bethlen kilépett a Szabadelví Pártból. Uo. 54.

⁷ Désy volt az „ellenállási intézőbizottság” szervezője, a tagok között Bethlen is szerepelt. Romsics: *Bethlen István*, 57.

⁸ *Vármegye. Szabadság*, 1907. jan. 1. 3.

hét politikai napilap és egy politikai hetilap.⁹ Erődsy a függetlenségi szimpátiájú *Székely Lapok* című marosvásárhelyi újságot állította szolgálatába. Az új irányvonalat a szerkesztőváltás is mutatja. Az új szerkesztők, Szebenyei Ernő (1906. október 26-tól), majd Máthé Gyula az ő emberei voltak. Szebenyei hevesen támadta Farkas főispánt és számos becsületsértési és rágalmazási feljelentés után 1907. február 21-én le is tartóztatták.¹⁰ Igaz, pár nap múlva szabadlábra helyezték, de a lap pénzelése, a sajtóperek, az utaztatások rengeteg pénzt felémésztettek.¹¹

Farkas Albert bukása után 1907 márciusától ifj. Ugron Gábor, Ugocsa vármegye főispánja, a függetlenségi pártvezér azonos nevű fia, a későbbi belügyminiszter lett Maros-Torda vármegye és Marosvásárhely új főispánja. Ugron Erődsy régi ismerőse volt, utóbbi szerint szolgabírói hivatalát is neki köszönhette.¹² Úgy tűnik, Farkas félreállítására kapcsán a háttérben létrejött egy megállapodás közte és Ugron, illetve Désy között – ezt állítólag Andrassy Gyula belügyminiszter is jóváhagyta –, amelynek értelmében Erődsynek pénzügyminiszteriumi titkári állást ígértek, azonban sem ezt nem kapta meg, sem állását nem tarthatta meg.¹³ Erődsy erre nyilvánosan kétségbe vona Ugron becsületét: „Ugron főispán is a maga eredeti képében mutatkozik be, abban az emberében, aki becsületszávala úgy dobálózik, mint az utcai gyerkőc a sárgolyókkal, kinek férfi szavára komoly ember mit sem ad.”¹⁴ Miután nem volt hajlandó átadni állását az újonnan kinevezett főjegyzőnek, és karhatalommal kellett eltávolítani, az ügy a bíróság elé került, és 1909. februárban Erődsyt és az őt pártoló alispánt, Nagy Józsefet „hivatali kötelesség megtagadásának vétsége miatt” 1800 korona pénzbüntetésre és az eljárás költségeinek megtérítésére ítélték.¹⁵ A per során különben a főjegyző aduásként Fejérváry Géza nyilatkozatát is felolvasta, amely szerint ő 1906-ban semmilyen kapcsolatban nem állt Erődsyvel, viszont a királyi biztos kinevezésekor megkereste őt egy maros-tordai küldöttség, egyezséget ajánlva. Mint kiderült, a küldöttséget Désy és Bethlen küldte Fejérváryhoz. Erődsy szerint ez is mutatja, hogy „ezek a jó urak a megyei ellenállást feladták”, utána viszont a „politikai tőkét” „elharácsolták” előlük.¹⁶ A per során többször dehonosztáló megjegyzést tett Ugron becsületére is. Erődsy az általa irányított lap révén mindenáron párbajt akart kiprovokálni, ismételten gyávának nevezte a főispánt, hangsúlyozva,

⁹ Kristóf György: *Az erdélyi időszaki sajtó a kiegyezéstől a közhatalom változásáig (1867–1919)*. Magyar Könyvszemle, 53. évf. 3. folyam (1938) 1. füzet. (41–66) 51.

¹⁰ *Igazságszolgáltatás. Az Újság*, 1907. febr. 24. 20.

¹¹ A részletekre itt terjedelmi okokból nem tudok kitérni. Röviden lásd: Pál Judit: *A Székelyföld metamorfózisa*. In: Bárdi Nándor – Pál Judit (szerk.): *A Székelyföld története. III. 1867–1990*. Székelyudvarhely, 2016. 27–104., itt 74–75.

¹² Sőt Erődsy szerint Ugron könyörgésére a közigazgatási tanfolyam igazgatójaként „más jogosult félretolásával kineveztettem házelőadóknak és javadalmasítását havonként saját zsebemből előlegeztem”. *Erődsy leleplezései Andrassyról, Ugronról és másokról*. Székely Lapok, 1909. febr. 2. 3.

¹³ Erődsy erről így nyilatkozott: „A kötött megállapodás lényege az volt, hogy a régóta folyó fegyelmi ügyeket lejáratták, a felfüggesztett tisztviselőket dorgálásra ítélik és azonnal visszahelyezik állasukba. Én a visszahelyezés után lemondok és pénzügyminiszteri titkári állásra neveztettem ki.” *Erődsy leleplezései Andrassyról, Ugronról és másokról*, 2. Az egyezkedések során több változat is felmerült, Erődsy a tárgyalás során például azt állította, hogy 1907. június 18-án „Wekerle Sándor miniszterelnök fogadószobájában Désy államtitkár, Ugron főispán jelenlétében főjegyzői javadalmasításomat háromszorosan meghaladó állás elfogadásával kínáltak.” Uo. 3.

¹⁴ *Nyílt válasz a marostorda-vármegyei autonóm párt emlékiratára küldött belügyminiszteri leiratra*. (javított kiadás) Marosvásárhely, 1908. 16.

¹⁵ *Erődsy leleplezései Andrassyról, Ugronról és másokról*, 2. Az összeg kilencven napi fogházbüntetésre volt átváltható.

¹⁶ *Erődsy leleplezései Andrassyról, Ugronról és másokról*, 2.

hogy az elégtételre „szigorúan kötelezi őt a kaszinói morál és a párbaj kódex”. A későbbiek fényében igen érdekes az Erődsy által sugalmazott cikkek retorikája: „A főispán egyéni becsületét a nyilvánosság előtt támadások érték, tehát semmi szín alatt nem bújhatik ki a főispán úr a lovagias szabályok kötelező ereje alól.”¹⁷ A *Székely Lapok* utána még hetekig napirinden tartotta az ügyet, újra és újra elismételve az Ugron, Bethlen és Désy elleni vádakát, amiben a „mindig igazmondó” Fejérváry említett nyilatkozata nagy szerepet kapott.¹⁸ A februári ítélet ellen mindkét fél fellebbezett. Július elején a marosvásárhelyi ítélőtábla Erődsyékét felmentette a vád alól,¹⁹ az elkeseredett harcnak azonban ezzel korántsem lett vége.

A kenyér nélkül maradt tisztviselő ezekben az években Budapesten élt, és minden követ megmozgatott, hogy ha már állását nem sikerül visszaszereznie, legalább anyagilag kárpótolják. Miközben halmozta az adósságokat, egyre-másra írta panaszos beadványait, támogatást és pénzsegélyt kunyorálva. Ezekben hol csak a maga, hol társai nevében is „súlyos és elviselhetetlen” sérelmeiket panaszolta fel, kérve, „hogy igaztalan és nemtelen üldöztetésünknek vége szakíttassék”.²⁰ Elsősorban Fejérváry Gézá, a darabontkormány leköszönt miniszterelnökét bombázta leveleivel, de több felségfolyamodványt is beadott. Amíg a felségfolyamodványokban azt hangsúlyozta, hogy egyetlen bűnük, amiért hazatérőnek kiáltották ki őket, és kenyerüket és becsületüket is el akarják venni, „a túlságos nagy királyhűség”,²¹ addig a közvélemény felé vagy a koalíció győzelme után a kormánynak írt beadványában hazafiságát emelte is. Azt állította, hogy ők tulajdonképpen áldozatot hoztak, hogy biztosítsák a válságos időben a közigazgatás menetét.²² Átláthatatlan, hogy végül is mennyi pénzt sikerült összekönyörögnie, de több tízezer koronáról van szó. Erődsy beadványainak, leveleinek retorikája – amely mindig a címzett elvárásaihoz, politikai pártállásához próbált igazodni – szomorú képet fest mind róla, mind a korszak politikai kultúrájáról. Végül a koalíció bukása és a Khuen-Héderváry Károly gróf vezette új kormány megalakulása mentette meg szorult helyzetéből. Erődsy valószínűleg teljes erőbedobással kezdte újra a kilincselést, ezúttal meghurcoltatására és „érdemeire” való tekintettel várva a jutalmat.

A főispáni kinevezés

Ilyen előzmények után nevezte ki a koalíció bukása után az új miniszterelnök és egyszemélyben belügyminiszter, Khuen-Héderváry Károly 1910 áprilisában – egykori ellenfelei heves tiltakozása ellenére – Maros-Torda vármegye és Marosvásárhely törvényhatósági jogú város főispánjává.²³ Kinevezését az újra ellenzékbe szorult egykori koalíciós tábor minden áron meg akarta akadályozni. Ennek érdekében a vármegye ellenzéki képviselői a miniszterelnök-nél is jártak – eredmény nélkül.

¹⁷ *Ugron főispán becsülete*. Székely Lapok, 1909. febr. 4. 1. Két nap múlva „nyomatékosan” megisméltették, hogy Ugron „egyéni becsületén” sérelem esett. *Jaj Ugron főispánnak*. Uo. 1909. febr. 6. 1.

¹⁸ *Báró Fejérváry Géza lehazudtol 2 hazafias méltóságos urat*. Székely Lapok, 1909. febr. 13. 1. A két „hazafias méltóságos” úr Ugron és Bethlen volt, akiket a lap „üzlethazaffiaknak” nevezett.

¹⁹ *Erődsyék igazsága*. Székely Lapok, 1909. júl. 5. 1.

²⁰ *Erődsy és társai felségfolyamodványa*, 1906 szept. HHStA Kabinetts-Kanzlei. Vorträge, 3624/1906.

²¹ *Erődsy és társai felségfolyamodványa*, 1906. máj. 29. Uo.

²² *Erődsy főjegyző aláírásával memorandum a belügyminiszternek, Marosvásárhely 1906. máj. 4. Uo.*

²³ Az uralkodó általi kinevezésének keltezése 1910. április 13. HHStA Kabinettskanzlei, Vorträge, 1143/1910.

Kinevezésének hátterére vonatkozóan nincsenek pontos adataink. Önpromócióján kívül így nem tudjuk, hogy Fejérváry pozitív értékelésének, tudniillik, hogy „nagyon ügyes, értékes” és főleg politikai szempontból hasznos ember, volt-e – és ha igen, mekkora – szerepe benne. Fejérváry – amellet, hogy az uralkodó bizalmi embere volt – jó viszonyt ápolt Tisza Istvánnal, de Khuen-Héderváryval nem volt felhőtlen a kapcsolata.²⁴ Erődsy neve azonban nemcsak felmerült a kinevezéseknél, hanem úgy tűnik, hogy némi vacillálás után őt tartották a legalkalmasabbnak arra, hogy az erős függetlenségi táborral rendelkező vármegyét meglegelülázza, illetve a néhány hónap múlva esedékes választásokon biztosítsa az újonnan alakult Nemzeti Munkapárt sikerét. A helyi kormánypárti lap ezt így tálalta: „A vármegye törvényhatóságának többsége Erősdyt akarta. Más nem fogadtak volna el. Ezt tudtára is adták a belügyminiszternek úgy, hogy már maga sem tudta, mitévő legyen. Más megoldást nem tálált, minthogy halasztotta a kinevezést. Végre mégis dűlőre kellett vinni a dolgot. Maros-Torda nyolc kerűlete forgott kockán és ezt a nyolc kerűletet nem merték kockára tenni.”²⁵ Ez utóbbi nagyon is számottevő tényező volt; a kormány egyik fontos elvárása volt a főispánokkal szemben, hogy biztosítsák a kormánypárt sikerét saját törvényhatóságuk választókerűleteiben. Erősdynek és támogatóinak sikerűlt elhithetnűik Khuen-Héderváryval, hogy erre ő a legalkalmasabb jelölt. Ezt a változatot erősítette meg Désynek egy pár évvel később tett nyilatkozata is: amikor 1910 márciusában vagy április elején megkeresték a miniszterelnököt és kifejtették aggályait, „Héderváry azt felelte erre, hogy a megyei munkapárt a választáson való sikerét Erődsy kinevezésétől várja, a kinevezéstől a miniszterelnök csak abban az esetben tekinthetne el, ha megegyezés jönne létre Désyvel a kerűletekre vonatkozóan.”²⁶ A miniszterelnök tehát állítólag osztozkodni akart a megyei választókerűleteken, Désy azonban erre nem volt hajlandó.

A vármegye közvéleménye már korábban két pártra szakadt – az országos pártcsoporthozulást átszínezték a helyi érdekek és szimpátiák –, és most újult erővel lángolt fel a küzdelem. Már a botrány kitörése után így írt a Szatmár vármegyei függetlenségi lap Erődsy kinevezéséről: „Habár a főispáni állás már régen elvesztette egykori fényét és közjogi méltóságát s ma úgyszólván hivatalnoki jelleggel bír, mindamellet a részére biztosított kivételes hatalomnál fogva még mindig bír annyi súllyal, hogy egy vármegyének nyugalma, békéje és jövője nagyban veszélyeztetve van, ha ez az állás méltatlan kezekbe kerül.”²⁷

A főispán diszkvalifikálására indított akció élén Désy Zoltán képviselő, az éppen megbukott koalíciós kormány államtitkára és Bethlen István gróf állt, aki 1901 óta folyamatosan Maros-Torda vármegye egyik kerűletének képviselője volt.²⁸ Désy 1910 áprilisában a törvényhatósági gyűlésen javasolta, hogy ne iktassák be a „hazaáruló” Erősdyt; a vármegye írjon fel a kormánynak, és kérje a kinevezés visszavonását. A vármegyei közgyűlés többsége azonban nem fogadta el Désy indítványát. Igaz, a későbbi ádáaz küzdelmet már előrevetítette mind a vita hangneme, mind az a tény, hogy Erődsy pártja mindössze egy szavazattöbbséggel győzött, s a vármegyei tisztikar három kivétellel a főispán ellen szavazott.²⁹ A gyűlés után Désy

²⁴ Lásd: Hajdu Tibor: *A miniszter és apósa (Burián István és Fejérváry Géza)*. Történelmi Szemle, 49. évf. (2007) 4. sz. 549–561.

²⁵ *Az új főispán*. Napló, 1910. ápr. 16. 1.

²⁶ *A politikai események*. Budapesti Hírlap, 1913. ápr. 24. 4.

²⁷ *Marostorda*. Nagykároly és vidéke, 1910. aug. 25. 1.

²⁸ 1901–1918 között a mezőszégi (marosvásárhelyi) kerűlet képviselője volt. Pál Judit et alii (eds.): *Parliamentary Elections in Eastern Hungary and Transylvania (1865–1918)*. Berlin, 2018. 133–134.

²⁹ *Erődsy főispán győzött*. Székely Lapok, 1910. ápr. 21. 2.

pisztolypárbajt vívott Szász Ödön hírlapíróval.³⁰ Az Erősdy pártján álló lap így kommentálta a tiltakozást: „...hát ilyen a hangja és ilyen a modora ennek a szűkkörű arisztokrata-dzsentrí csődületnek?”³¹

Mindkét fél a sajtót is csatarendbe állította. A kormánypárti helyi lap, a *Székely Lapok* – amely mögött Erősdy állt – vezércikkben agyondicsérte az új főispánt. A kinevezés által rehabilitálva látták őt, „kit évekkkel ezelőtt becsülettel töltött szolgálatából koholt hazug ürügygel, furfangos törvénytárgyalással, megszegett becsületszó árán, a jogosulatlan erőszak minden brutalitásával kiüldöztek”.³² Ellenfeleit úgy állították be, mint akik elestek az immunitástól és a képviselői napidíjaktól, és „politikai erkölcsében megfogyatkozva” még mindig a korábbi időszak „frázisain nyargalnak”.³³ Frázisokban a lap sem szűkölködött, Erősdy kinevezésében „az erkölcsi világrend igazságszolgáltatásának győzedelmét is látja, hol a meghurcolt, agyongázolt ember igazsága diadalmat arat”. Hosszan ecsetelték „nagystílusú egyéni kiválóságát, okosságát, páratlan igazságszeretetét” és megannyi más kiváló tulajdonságát.³⁴

Erősdyt az állomáson sem a vármegye, sem a város küldöttsége nem fogadta, de ez egyelőre pusztá gesztus volt csupán. A helyi kormánypárti sajtó cáfolni igyekezett, hogy a szintén munkapárti Bernády György marosvásárhelyi polgármester mozgalmat indított volna Erősdy ellen.³⁵ Az installációt április 26-ára tűzték ki. Az Erősdyt támogató sajtó az ellenfelekre általában úgy utalt, mint szűk arisztokrata és dzsentrí csoportra, amelyik előjogait és hatalmát félti: „A handabandázó arisztokrata-dzsentrí kottéria veresége előrelátható!”³⁶ A beiktatásra készülve a *Székely Lapok* szerkesztője Erősdy pályáját mint a mesebeli legkisebb fiú útját vázolta: „Erősdy Sándor, mint egyszerű református pap fia a tisztviselői sorból lett kinevezve a két törvényhatóság főispánjává. Nem született bele a méltóságba, hanem eddigi érdemei juttatták oda. A munka és tehetség elismerése érvényesült tehát a születési érdem fölött.”³⁷ Beiktatására Kiss Menyhért tanár, botcsinálta költő verset is írt, amelyet a lap az első oldalon közölt. A vers – amelyik ma inkább paródiának hat – a frázisokon túl a jellemét, illetve becsületét ért vádakot is érinti és cáfolja:

„Mert igazságos és igaz volt mindig,
A szava szíve uszályhordozója,
S bár csábító alkura kérve intik,
A csepp folttól is jellemét de ójja (sic).
Tiszta maradt, ragyogó, makulátlan,
A tarajos, iszapos emberárban...
[...]
Orfeus vagy, bűvöletbe sugárzó,
Égő-bokor, fényességet sugárzó.

³⁰ *Nap hírek*. Magyarország, 1910. ápr. 26. 11. Désy segédei ifj. Ugron Gábor volt főispán és Fenyvesi Soma volt országgyűlési képviselő voltak. Az újságíró Szász közismert párbajhős volt.

³¹ *Főljegyzések*. Napló, 1910. ápr. 16. 1.

³² *Erősdy Sándor – főispán*. Székely Lapok, 1910. ápr. 16. 1.

³³ *Erősdy leleplezése Andrásyról, Ugronról és másokról*, 1.

³⁴ *Erősdy leleplezése Andrásyról, Ugronról és másokról*, 2.

³⁵ *Az új főispán*. Napló, 1910. ápr. 16. 1. Bernády azonban később is rossz viszonyban volt Erősdyvel. Fekete Andor: *A be nem vett eskü*. Székely Napló, 1910. szept. 22. 1–2. A polgármester fordulatot politikai pályájára lásd: Fodor János: *Bernády György. Politikai életrajz*. Marosvásárhely–Kolozsvár, 2017.

³⁶ *Az új főispán*, 1.

³⁷ *Várjuk a főispánt*. Székely Lapok, 1910. ápr. 26. 1.

Te márványhomlokú, te szívember!
Tüzes lelkektől körüllebegett oltár,
Nem lettél nagyobb, az vagy, aki voltál...”³⁸

A júniusi választásokon csak részben sikerült beváltani a kormány reményeit. Erődsy minden igyekezete ellenére Maros-Torda vármegyéből négy ellenzéki képviselő került be a parlamentbe. Bethlen és Désy is megőrizte mandátumát, de vesztegetésre és más visszaélésekre hivatkozva júniusban petíciót nyújtottak be Bethlen mandátuma ellen.³⁹ Ez is hozzájárult a viszony további elmérgesedéséhez. Urmánczy Nándor⁴⁰ függetlenségi képviselő július elején interpellációt intézett a belügyminiszterhez – azaz Khuen-Héderváry miniszterelnökhöz –, hosszan ecsetelve Erődsy viselt dolgait a vármegyei ellenállás kapcsán, ezt számos irattal is alátámasztva.⁴¹ A végén feltette a szónoki kérdést, hogy a belügyminiszter öszszeegyeztethetőnek tartja-e „a főispáni állás méltóságával, s általában a köztisztviselőktől megkívánt feddhetetlenséggel”, hogy ilyen egyén töltsen be az állást.⁴² Erődsy igyekezett cáfolni a vádakot, többek között erre hivatkozva: „Mert ha nem deferálok, a királybiztos elmozdít és helyembe ki tudja minő idegent ültetve az egész vármegyei adminisztráció ki lett volna szolgáltatva.”⁴³ Annak ellenére, hogy ő akkor elutasította a Kristóffy József belügyminiszter által felkínált főispánságot, csupán azért üldözik, „mert nem mutatkoztam hajlandónak, hogy 67-es elveimet megtagadjam és a függetlenségi pártba belépjek”.⁴⁴ Kérte, hogy a belügyminiszter még a parlamenti szünet előtt adjon választ az interpellációra, hogy „ez által az egész ország színe előtt eszközölt meghurcoltatással szemben a satisfactiót nyilvánosan megkaphassam”.⁴⁵ Erre azonban nem került sor; valószínűleg a Belügyminisztériumban sem tartották Erődsy érvelését elég szilárdnak.

³⁸ Kiss Menyhért: *Üdvözlő ének Erődsy Sándornak*. Székely Lapok, 1910. ápr. 26. 1.

³⁹ Romsics: *Bethlen István*, 76–77. Az óvást Bethlen ellenjelöltje majd csak Erődsy félreállítása után vonta vissza, ennek nyomán 1911 nyarán a Kúria beszüntette az eljárást.

⁴⁰ Az örmény családból származó Urmánczy Nándor (1868–1940) 1902–1905 és 1906–1918 között a szászrégeni (Maros-Torda) kerület képviselője volt. Az első világháború végén részt vett a Székely Nemzeti Tanács megalakításában, majd a két világháború között az irredenta mozgalom egyik oszlopos tagja, az országzászló-mozgalom elindítója. <https://mek.oszk.hu/00300/00355/html/ABC16127/16215.htm> (letöltés: 2022. máj. 17.)

⁴¹ Urmánczy interpellációjában a miniszterelnöknek kívánt válaszolni, aki a vármegyei ellenzéki képviselők tiltakozására válaszként az adatok hiányát kifogásolta. Ezután gyűjtötték össze az ellenzéki képviselők – rajta kívül Bethlen, Désy és Gál Sándor – az adatokat, amelyek az interpelláció alapjául szolgáltak. *Az 1910. évi június hó 21-ére hirdetett országgyűlés képviselőházának naplója* (a továbbiakban: *Képviselőházi napló*). 1. köt. Budapest, 1910. júl. 9. 91–94.

⁴² Uo. 94.

⁴³ Erődsy azt igyekezett bizonyítani, hogy ő egyetlen pontját sem szegte meg a „vérszerződésnek”. Hivatkozott a vármegye 1906. március 12-i közgyűlésére; ennek 120/1906. sz. határozata kimondta, hogy „a napi életkérdései el kell hogy intézteszenek, hogy a küzdelem passzív jellegére való tekintetből a hatalomnak engedni kell” (kiemelés az eredetiben), és a tisztviselők megélhetését nem szabad veszélyeztetni. *Erődsy a belügyminiszternek*, 1910. júl. 26. Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltár (a továbbiakban: MNL. OL) K 148 Belügyminisztérium. Elnöki iratok, 1910-11-4667.

⁴⁴ Uo. A főispánság elutasítása sokszor szerepel Erődsy érvelésében, ez táplálhatta későbbi ambícióját is.

⁴⁵ Az interpellációt mint intézkedést nem igénylő, azaz Erődsy felmentése miatt tárgyalanná vált ügydarabot 1912. május 7-én irattárba tették. Uo.

A meghiúsult párbajoktól a becsületbíróságig

Az interpelláció nyomán a főispán párbajra hívta ki Urmánczyt, akinek segédei becsületbíróság⁴⁶ összehívását kérték, amely elé Urmánczy betérjesztheti a szavait igazoló dokumentumokat. A becsületbíróság Windischgraetz Lajos herceg⁴⁷ elnöklete alatt azonban kimondta, hogy az ügy alkalmatlan lovagias elintézésre, mivel parlamenti beszéd miatt „sem elégtétel kérésének, sem adásának nincs helye”.⁴⁸

Erősdyre ösztűz zúdult a vármegyében, előásva viselt dolgait. Augusztus 1-jén a megyei közgyűlés botrányba fulladt. A hangzavarban „gyilkosok, bitangok, gazemberek” kifejezések röpködtek, egyes beszámolók szerint valaki egy tintatartót is a főispán fejéhez vágott, amelyik a vállát érte, ő erre revolvért rántott, és felfüggesztette, illetve karhatalommal feloszlatta az ülést. A belügyminiszter – a főispán javaslatára – a főjegyző ellen azonnali felfüggesztés mellett elrendelte a fegyelmi eljárást.⁴⁹ Désy pár nap múlva a képviselőházban is interpellált, és cáfolta, hogy a verbális agresszió kívül tárgyakat is dobáltak volna az ülésteremben.⁵⁰ Khuen-Héderváry erre röviden csak annyit válaszolt, hogy az ügyet kivizsgálják, de azon lesz, „hogy Maros-Tordamegyében rend legyen”.⁵¹

Az eset nyomán Désy és Bethlen levelet írt a helyi „autonóm-párt”⁵² elnökének, hogy sértve érzik magukat, de Erősdyt nem tartják alkalmasnak elégtétel adására. A pártelnök eljuttatta a levelet a főispánnak, aki erre Désyt és Bethlent párbajra hívta ki. Az utóbbiak ezt elutasították, megismételve, hogy nem tartják alkalmasnak elégtétel adására. A két fél megbízottjai végül becsületbíróság összehívásában egyeztek meg.⁵³ Elnöknek előbb Tisza Istvánt kérték fel, aki éppen Pöstyénben nyaralt, és nem vállalta,⁵⁴ ezért Károlyi Gyula gróf lett a becsületbíróság elnöke.⁵⁵

⁴⁶ A becsületbíróság intézménye a 19. század találmánya volt, és szintén a hadsereg mintájára terjedt el. Wirth István: *A párbaj*. Rubicon, 2. évf. (1991) 9. sz. 24–26., itt 24.

⁴⁷ A kalandos életű Windischgraetz Lajos herceg (1882–1968) volt diplomata, képviselő, miniszter, IV. Károly király bizalmasa. A két világháború között a frankhamisítási ügy fővádlottjaként elítélték és börtönben is ült, később a Gestapo ügynöke lett. <https://mek.oszk.hu/00300/00355/html/ABC16920/17103.htm> (letöltés: 2022. máj. 17.)

⁴⁸ *Erősdí főispánt diszkvalifikálták*. Pesti Hírlap, 1910. aug. 16. 2.; *Budapesti élet*. Friss Újság, 1910. júl. 17. 5.

⁴⁹ *Megyék és városok*. Pesti Hírlap, 1910. aug. 2. 6–7. A főjegyző állítólag kitepte a főispán kezéből és megsemmisítette azt a jegyzéket, amelyiken az ellenzék vezéregyénisége, Désy Zoltán javaslatára név szerinti szavazást rendeltek el.

⁵⁰ A tintatartót szerinte Bethlen István kivette az illető kezéből. *Képviselőházi napló, I.* 1910. aug. 9. 560–563.

⁵¹ Uo. 563.

⁵² Az ún. „autonóm-párt” Erősdy kezdeményezésére jött létre 1907-ben Marosvásárhelyen, aki 1910-ben ismét aktivizálta híveit a főispáni szék megszerzésének érdekében. Március elején a párt táviratban kérte a miniszterelnököt, hogy őt nevezze ki főispánnak. *Megmozdult a vármegye*. Székely Lapok, 1910. márc. 3. 3.

⁵³ Erősdy megbízottai Teleki Samu gróf és Fejérváry Jenő Beszterce-Naszód vármegyei főispán, Désyé pedig Bánffy Miklós gróf (1906–1910 között maga is Kolozs vármegye főispánja), valamint Rohonczy Lőrinc – a lapban tévesen Toldalaghy László gróf szerepelt – voltak. Borbély Andor: *Erősdy Sándor ny. főispánt, a zuglóti botrány választási elnökét Bethlen István gróf 1911-ben diszkvalifikáltatta*. Az Újság, 1930. dec. 19. 3.

⁵⁴ *A marostordai események*. Pesti Hírlap, 1910. aug. 11. 5.

⁵⁵ *Erősdí főispánt diszkvalifikálták*, 2. Károlyi Gyula, a későbbi miniszterelnök, a Nemzeti Kaszinó tagja a koalíciós időkben Arad vármegye és város főispánja volt. <https://www.arcanum.com/hu/>

A becsületbírótság előtt Erősdy ellen nyolc vádpontot soroltak fel. Ezek köre a hivatali hatalommal való visszaéléstől a váltóhamisításig terjed, és találunk köztük komolyan vizsgálható és mondva csinált eseteket is.⁵⁶ Az állítólagos hamis váltó ügyében különben Désy levélben fordult a miniszterelnökhöz, taglalva a részleteket.⁵⁷ Az egyik vádpont szerint 1910 májusában néhány távirtdai tisztet a postai titok megsértésével akart rávenni, hogy közöljék vele az érkező és feladott táviratok tartalmát. Ez utóbbi kivételével a *Pesti Hírlap* mindegyik vádpont alól igyekezett tisztázni Erősdyt, valószínűleg a főispán saját védekezése alapján. Ennek kapcsán annyit jegyeztek meg, hogy ilyen ügytelenséget nem követett volna el egy főispán. Az ellenfél lejárátása, becsületének kétségbe vonása Erősdy eszköztárának is fontos részét képezte. Fábíán János postatisztról, akire ellenfelei ezt a vádat alapozták, igyekeztek minél több terhelő vallomást összegyűjteni.⁵⁸ A helyi Munkapárt alelnöke, Brada Sándor marosvásárhelyi ügyvéd bizalmas levélben leírta Erősdynek, hogy a választás előtt Fábíán János postatiszt megkereste őt – mint „a választási ügyeknek a főispán úr megbízatása folytáni intézőjét” –, és 400 koronát kért a szavazatáért, különben kijelentette, hogy Justhra adja a voksát, vagy nem szavaz.⁵⁹

A vádpontok között utolsóként szerepelt a konfliktus „ősforrása”, amely közvetlen módon kérdőjelezte meg Erősdy becsületét. Ez volt az egyetlen a *Pesti Hírlap* szerint, amelyik tényleg becsületbeli ügyet érintett, és a diszkvalifikáció alapjául szolgálhatott: Erősdy megszegte az ún. „vérszerződés” alkalmával adott becsületszavát azzal, hogy a királyi biztostól elfogadta a helyettesítést, és helyettes alispánként egykori kollégái ellen fordult.⁶⁰ Ezután – nyilván ismét csak a főispán érvelését követve – hosszú csúrés-csavarással azt kívánták bizonyítani, hogy Erősdy nem szegte meg adott szavát, csupán a törvényt tartotta be; nem lépett az alispán helyébe, hanem csak alispánt helyettesítő főjegyzőként működött. Erősdy elképesztő logikai bakugrásokkal bizonygatta, hogy az a tény, hogy a saját fizetését kiutalta, nem ellenkezett a szerződéssel. Az állását különben sem dobhatta oda „könnyelműen”, mert

online-kiadványok/Lexikonok-magyar-eletrajzi-lexikon-7428D/k-760F2/karolyi-gyula-grof-7621F/ (letöltés: 2022. jún. 2.)

⁵⁶ A vádpontok a következők voltak: Désy Zoltán Maros-Torda vármegyei képviselőt, a Lukács-affér kirobbantóját, miközben interpellálni készült Erősdy ellen, a *Székely Napló*ban személyeskedő módon megtámadták. Egy másik vádpont Körössy József szolgabíró felfüggesztésének körülményeire, egy harmadik Kelemen Ernő táblabíró Erősdy általi bántalmazására vonatkozott. Negyedikként azt rótták fel, hogy 1902 novemberében a báró Bánffy család tulajdonában levő vadászterületen engedély nélkül vadászott. Az ötödik egy 1899. évi váltóhamisítási ügy volt, amelyre dr. Sebestyén Miklós aláírását ráhamisították. A hatodik vádpont szerint nem kért elégtételt a Szabadság című lap 1906. március 23-i számában megjelent *Áruló a megyei tisztikarban* című cikk sértő kitételeiért. Az utolsó két pont szerint 1910 májusában néhány távirtdai tisztet a postai titok megsértésére akart rávenni, illetve megszegte a „vérszerződést”. A *marostordai ítélet*. *Pesti Hírlap*, 1910. aug. 17. 3–4. A váltóhamisítási ügyben különben Sebestyén ügyvéd Erősdyt ártatlannak tartotta, és méltatlankodva írta Erősdynek, „hogyan fojthat el akár bosszú, akár politikai elvakultság valakiben annyira minden jobb érzést”, hogy ennek ürügyén a becsületére törnek. *Sebestyén Miklós ügyvéd, Maros-Torda vármegye tb. tiszti főügyésze Erősdynek*, 1910. aug. 17. MNL OL K 148, 1912-11-8489.

⁵⁷ *Désy Zoltán a miniszterelnökhöz*, 1910. aug. 2. MNL OL K 148, 1910-11-4667.

⁵⁸ A helyi Munkapárt lapja így írt róla: Fábíán a „legszemérmelenebbül házalt a pártirodáknak és 100-200 korona ellenében hajlandónak nyilatkozott meggyőződést, pártállást és képviselőt választani”; „a hivatalos távirtdai titkokat üzletszerűen továbbadta és elárulta”. Szerintük a becsületbírótság előtt tett vallomása is valószínűleg vesztegetés eredménye. *A memorandum. Désyék tanuja*. Székely nép, 1910. szept. 3. 1.

⁵⁹ *Brada Erősdynek*, 1910. szept. 7. MNL OL K 148, 1910-11-4667.

⁶⁰ *Erősdy főispán diszkvalifikálása* (sic). *Pesti Hírlap*, 1910. aug. 17. 5.

akkor a királyi biztos kezébe szolgáltatva volna ki a hatalmat, akinek ő nem hódolt be. Mint fegyvertényt idézte fel ismét a főispánság elutasítását.⁶¹

A becsületbíróóság augusztus 15-én – másfél napi tárgyalás után – meghozott döntése „kínos szenzációja volt akkor a magyar társadalmi életnek”, ugyanis a párbajbíróóság „lovagias elégtételadásra képtelennek” nyilvánította a főispánt,⁶² akit ezzel a döntéssel mintegy kiírtak az „úri társaságból”, megvonták *úriember* minőségét.⁶³ Ráadásul mind „polgári becsületét”, mind „hivatali becsületét” kétségbe vonták.⁶⁴

Párbaj és becsület

A politikai indíttatású párbaj egyáltalán nem számított ritkaságnak a Monarchia Magyarországon, sőt a 20. század elejére még növekedett is népszerűsége.⁶⁵ Csak 1910. július 21-én öt ilyen párbajról tudósított a *Friss Újság*, ebből kettő az Erődsy-féle ügyszög kapcsolódott.⁶⁶ Manapság nehezen érthető a 19. század párbajmániája,⁶⁷ de nemcsak a Monarchiában, hanem Európa más részein is párbajoztak a férfiak a 19. században.⁶⁸ Norbert Elias megfogalmazásában a párbaj egyrészt a társadalmi distinkció, másrészt a csoportintegráció fontos eszköze volt a „jó társaság” számára. Maga a párbaj „egy szigorúan formalizált, párbajkódex révén szabályozott, többszereplős rituális folyamat része”, és „következtesen betartott fair-play normák alapján történik”.⁶⁹ Victor Kiernan szerint a párbaj „furcsa keveréke volt az anarchista individualizmusnak egy természetellenes szabálynak való szolgálai engedelmességgel”.⁷⁰ Ezt lehet a nemesi és/vagy férfibecsület hagyományos mintái továbbélésének tekin-

⁶¹ *Erődsy főispán diszqualifikálása*, 5.

⁶² Borbély: *Erődsy Sándor ny. főispánt, a zuglói botrány választási elnökét Bethlen István gróf 1911-ben diszqualifikáltatta*, 3.

⁶³ A párbajképesek körét Ságvári nyomán Novák Béla igyekezett körülhatárolni. Vö. Ságvári György: *Clair Vilmos és a párbaj*. In: Clair Vilmos: *Magyar párbaj*. Budapest, 2002. 60–64.; Novák Béla: *A párbajozó úriember*. Budapest–Eger, 2020. 69–77.

⁶⁴ A becsület kategóriára lásd: Schopenhauer Arthur: *A becsületről és a párbajról*. Közéteszi: Székács Ferenc. Budapest, 1894. 32–36. A harmadik kategória Schopenhauer szerint a nemi becsület.

⁶⁵ Szabó Dániel számítása szerint amíg az 1880-as évek első felében átlag 21 párbajügyben született bírósági ítélet, addig az 1890-es évek elejére száz fölötti esetszámot, 1904–1908 között pedig már évi 243 párbajügyet találunk. Igaz, az egyéves önkéntességnek köszönhetően a párbajképesek aránya is jelentősen növekedett ezekben az évtizedekben. Lásd: Szabó Dániel: *Párbaj a dualizmus korában, avagy haza a vívóteremben*. In: Á. Varga László (szerk.): *Társadalmi konfliktusok. Rendi társadalom – polgári társadalom* 3. Salgótarján 1989. június 15–18. Salgótarján, 1991. 331. Az utóbbi években a kérdésről több összefoglaló munka is született: Hadas Miklós: *A párbaj és vívás. Adalékok a modern férfiaság genezisének vizsgálatához*. Café Babel, 2000. 3. sz. 91–103.; Ságvári: *Clair Vilmos*, 13–84; Novák: *A párbajozó úriember*, id. mű.

⁶⁶ Urmánczy Nándor képviselő pisztolypárbajt vívott Erődsy házi lapszerkesztőjével, Fekete Andor ügyvéddel, a *Székely Napló* szerkesztőjével, mert sértőnek találta a lap állítását a közte és Erődsy közti affér kapcsán. *Öt politikai párbaj*. *Friss Újság*, 1910. júl. 21. 2. Politikai indíttatású párbajokra (is) számtalan példát találunk.

⁶⁷ Vázsonyi Vilmos is írt a „párbaj-mániáról” 1900-ban: egyrészt mutatja, „hogyan politikai életünkben nincs őszinteség”, másrészt, „hogyan a rendiség visszahódította a társadalom uralmát, sőt a parvenü polgárokkal gyarapodva erősebb, mint valaha.” Idézi Gerő András: *A politikai párbaj*. Rubicon, 2. évf. (1991) 9. sz. 27–29., itt 28.

⁶⁸ Kiernan V. G.: *Duel in European History. Honour and the Reign of Aristocracy*. Oxford, 1988. 277–279.

⁶⁹ Hadas Miklós: *A modern férfi születése*. Budapest, 2003. 92.

⁷⁰ Kiernan: *Duel in European History*, 282.

teni: „...a formálisan fennálló törvényes rend mögött, mellett, illetve alatt tovább él egy alapvetően a férfibüszkeség és -becsület hagyományos, ősi mintáin alapuló, informális férfítársadalmi rend, mely a mindennapi érintkezések során az erőszak jóval magasabb szintjét tolerálja”.⁷¹ Sokáig a párbajt a rendi társadalom továbbélésének, „az úriemberség végső védjegyének”⁷² tekintették. Max Weber a hatalom és becsület kapcsolatát vizsgálva rámutatott, hogy míg az osztályokat a gazdasági helyzetük határozza meg, addig a rendi társadalmakban a becsület az egyik legfontosabb differenciáló kritérium. A rendies elemek azonban különböző kombinációkban nagyon gyakran tovább élnek a modern társadalmakban. Egy ilyen tovább élő elem a párbaj.⁷³ Annak következtében is, hogy a társadalmi struktúraváltás egész Európában úgy zajlott le, hogy „a presztízsforrás, a mintaadó sok tekintetben még mindig” a nemesség, az alsóbb rétegek tagjai közül nagy számban nem „a privilégium megszüntetésére, hanem annak rájuk való kiterjesztésére törekednek”.⁷⁴ Ute Frevert rámutatott, hogy a párbaj esetében korántsem beszélhetünk pusztán rendi maradványról, összetett jelenségről van szó, amelyik a polgári korban új jelentéseket kapott.⁷⁵ A ma anakronisztikusnak érzett jelenségnek a 19. században még társadalmi, kulturális, sőt politikai jelentősége volt.⁷⁶ Frevert szellemesen érvel amellett, hogy a párbaj tovább élésében a korszak neohumanista nevelési ideálja is szerepet játszott, amelyben a szakképzés mellett nagy szerep jutott a személyiség kiteljesítésének. Ennek eszközévé vált a 19. század folyamán a nemesi eredetű becsületkódex is. A párbaj az egyéni becsület, a férfiaság, az önálló személyiség megnyilvánulásaként jelent meg, jól illett az egyéniség kultuszához.⁷⁷ Németországban a katonatisztek és a diákok mellett a harmadik legnagyobb csoportot a párbajozók között a magasabb rangú hivatalnokok képezték.⁷⁸ Poroszországban „tisztviselőnek lenni azt jelentette, hogy az ember egy exkluzív, kiváltságos státuszú csoporthoz tartozott, amelynek becsületet illető igényei központi szerepet játszottak az államhatalom és annak legitimitációja szempontjából”.⁷⁹

Érdekes az is, hogy a hatalom sokáig tolerálta a párbajt, pedig az végső soron megsérti az állam erőszakmonopóliumát. Ha nem is olyan mértékben, mint Poroszországban, de az Osztrák–Magyar Monarchiában is fontos volt a hadsereg szerepe, Ferenc József ragaszkot-

⁷¹ Hadas: *A modern férfi*, 91–92.

⁷² Kiernan: *Duel in European History*, 160. Thomas Nipperdey például a polgárság feudalizálódásának számlájára írta, hogy ők is gyakorolták a párbajt.

⁷³ Weber szerint a hatalom – de nem minden hatalom – lehet a társadalmi becsület alapja, de ez fordítva is igaz: a társadalmi becsület, a presztízis is szolgálhat a hatalom alapjául. Weber, Max: *Wirtschaft und Gesellschaft. Grundriss der verstehenden Soziologie*. Frankfurt am Main, 2008. 678–679, 683–684.

⁷⁴ Szabó: *Párbaj a dualizmus korában*, 337.

⁷⁵ Frevert, Ute: *Ehrenmänner. Das Duell in der bürgerlichen Gesellschaft*. München, 1991. 233. Az újabb kutatások mutatják, hogy a becsület a kora újkorban is dinamikus fogalom volt, amelyik a társadalmi interakciók széles skáláján játszott szerepet. Courtney, Erin Thomas: *If I Lose Mine Honour I Lose Myself: Honour among the Early Modern English Elite*. Toronto–Buffalo–London, 2017. 4.

⁷⁶ Frevert: *Ehrenmänner*. 12–14.

⁷⁷ Frevert: *Ehrenmänner*, 182–186.

⁷⁸ Frevert: *Ehrenmänner*, 167.

⁷⁹ A jelenségről Ann Goldberg érdekes elemzést adott. „Bizonyos értelemben a becsület a kormányzás módszere volt. [...] A becsület a kormányzó osztályon belüli önfegyelem eszköze is volt.” Goldberg, Ann: *Honor, Politics, and the Law in Imperial Germany, 1871–1914*. Cambridge, 2010. 50–51.

dása is közismert.⁸⁰ Akárcsak Németországban, a Monarchiában is az egyéves önkéntesség, illetve a tartalékos tiszti státus bevezetése nagyban hozzájárult ahhoz, hogy a katonatiszti becsületkódex a polgári társadalomra is hatást gyakorolt.⁸¹ Az egyéves önkéntesség bevezetése nyomán minden középiskolát végzett egyén elérhette az óhajtott „úriemberi” státuszt.⁸² A párbajképesség a társadalmi távolságot fejezte ki, exkluzivitást teremtett; ugyanakkor a feltörekvő rétegek számára a társadalmi egyenrangúságot is kifejezte, vagy legalábbis annak illúzióját adta. Sokak számára a „jó társasághoz” való tartozást is jelentette, a becsületfogalomnak integratív szerepe volt.⁸³ Ez magyarázza a párbajkultúra kései virágzását, annak ellenére, hogy a jogi normák szerint büntetendő cselekményről volt szó. Ráadásul az egyetemeken – ha nem is olyan mértékben, mint a német Burschenschaftokban,⁸⁴ de – ugyancsak virágzott a párbaj-kultúra, és így a jövőbeli elit szocializációjának szerves részét képezte.

Erősdyt a döntés teljesen letaglózta, főleg miután előzőleg egy hasonló esetben, a közte és Urmánczy Nándor képviselő közti lovagias ügy kapcsán a becsületbíróság azt mondta ki, hogy az ügy alkalmatlan a lovagias elintézésre.⁸⁵ Nyilván most is hasonlóra számított, mert szemtanúként szerint előbb tréfának vélte a hírt, de amikor megerősítették, megtántorodott és elfehéredve ordította: „Becsületes ember vagyok, nem lehet megölni.”⁸⁶ Sem Erősdy, sem megbízottai nem fogadták el a becsületbíróság döntését, annak ellenére, hogy előzőleg ki kellett jelenteniük, hogy föltétlenül alávetik magukat a döntésnek.⁸⁷ Erősdy átlátszó kibúvókat keresett; azt nyilatkozta, hogy ő csak azzal a feltétellel vetette magát alá a becsületbíróság döntésének, ha az minden vádpontot külön bírál el és egyenként határoz, így azonban „reám ezen ítélet abszolút nem kötelező”.⁸⁸ A segédek – ismét csak a párbajkódex ellenében – óvást jelentettek be, levelet intéztek Károlyi Gyula grófhhoz, de a becsületbíróság ítéletét nem tudták megváltoztatni. Teleki Sámuel gróf, az Afrika-kutató, aki Erősdy egyik megbízottja volt, úgy nyilatkozott, hogy Erősdyt „jellemes, intakt férfinak” tartja. A főispán és a kormánypárti lapok úgy állították be az ügyet, mint amelyikben kizárólag politikai okokból született ilyen

⁸⁰ Hajdu Tibor: *Tisztikar és középosztály. Ferenc József magyar tisztjei*. Budapest, 1999. 250. A párbajra lásd még: 250–253.

⁸¹ „A tiszttek tekintélyét, egyben azonban a Monarchia ambivalens természetét is bizonyítják, hogy a tiszttek hagyományos eszményei legalább annyira elterjedtek a művelt rétegek körében, mint az új politikai és társadalmi mozgalmak ideáljai.” Deák István: *Volt egyszer egy tisztikar. A Habsburg-monarchia katonatisztjeinek társadalmi és politikai története 1848–1918*. Budapest, 1993. 162–177., az idézet helye: 176–177. Németországban a tartalékos tiszttek átlagosan többet párbajoztak, mint a hivatások. Frevert: *Ehrenmänner*, 89.

⁸² Kövér György terjesztette el a magyar történettudományban Max Weber nyomán a viselkedésszociológiai rendiség fogalmát, és érzékeny elemzést adott a tiszti kardbojt szerepéről, amelyik formálisan is úriembségre jogosította viselőjét. Kövér György: *Magyarország társadalomtörténete a reformkortól az első világháborúig*. In: Gyáni Gábor – Kövér György: *Magyarország társadalomtörténete a reformkortól a második világháborúig*. 2. jav. kiad. Budapest, 2001. 107.

⁸³ Lásd: Frevert: *Ehrenmänner*, 130.

⁸⁴ Frevert: *Ehrenmänner*, 132–167.

⁸⁵ *Erősdí főispánt diszkvalifikálták*, 2.

⁸⁶ *Erősdí főispánt diszkvalifikálták*, 2. A lap marosvásárhelyi szemtanúkra hivatkozott.

⁸⁷ A 20. század elejének legnépszerűbb párbajkódexe szerint becsületbíróság tagjai „csak komoly, tapasztalt, elismert tekintélyű és feddhetetlen jellemű férfiak” lehettek. A feleknek előzetes írásbeli nyilatkozatot kell adni, „hogy a bíróság ítéletét föltétlenül elfogadják és magukra nézve kötelezőnek ismerik el”. Clair Vilmos: *Párbajkódex*. 258. § In: uő: *Magyar párbaj*, 534–535.

⁸⁸ *Erősdy főispán ügye*. Pesti Hírlap, 1910. aug. 24. 9.

döntés, nem bocsátva meg Erősdynek a „nemzeti ellenállás” idején tanúsított magatartását.⁸⁹

Az első sokk után a főispán rögtön intézkedett, hogy telefonáljanak a miniszterelnöknek, és még aznap este Budapestre utazott, névleg azért, hogy felajánlja lemondását, de tulajdonképpen megakadályozni a felmentését. Ekkor nyilatkozott a *Pesti Hírlap*nak is: „Közjogi állásomnál fogva ugyan könnyen elkerülhettem volna, hogy a becsületbíróóság döntésének magamat alávessem, de mert a magánembert kezdték ki bennem, mégis rászántam magamat és nem akartam, mint ezt némely képviselő teszi, a mentelmi jog mögé rejtőzni.” Hangsúlyozta, hogy lelkiismerete nyugodt, és minden tettéért vállalja a felelősséget. Majd így folytatta: „Természetes, hogy most már teljes erőmmel azon leszek, hogy azt a sebet, a melyet magánbecsületemen ejteni akartak, reparáljam. Ma vagy holnap jelentkezem Héderváry Károly gróf miniszterelnöknél és benyújtom állásomról való lemondásomat.”⁹⁰

A *Pesti Hírlap* szerint „hatalmas erők” mozdultak meg Erősdy érdekében. Nyilván maga a főispán is minden követ megmozgatott. A vármegye kormánypárti elemei túl csekély súlyt képviseltek, ezért máshol kellett támogatást keresnie. Legkitartóbban Székely Ferenc igazságügyminiszter lobbizott az érdekében. Erősdy augusztus 17-én délelőtt előbb hosszan értekezett Székelyvel, délután pedig az igazságügy-miniszter személyesen felkereste a miniszterelnököt, „s erősen kapacitálta Erősdy megtartása érdekében”.⁹¹ „De nagy hatással volt a miniszterelnökre a sajtó és a közvélemény állásfoglalása is” – írta a *Pesti Hírlap*.⁹² Székelyt előzőleg Marosvásárhelyen választották meg képviselőnek, és ebben a főispán is hathatós segítséget nyújtott, vagy ahogy az egyik lap fogalmazott, „nem csekély erőfeszítéssel mandátumot szerzett Székely miniszternek Marosvásárhely első kerületében”.⁹³ Az ellenzék a júniusi választások során felpanaszolta a korrupciót és a főispán hivatali hatalommal való visszaélését.⁹⁴ Miután azonban szülővárosában, Szombathelyen is megválasztották, Székely július 18-án lemondott a marosvásárhelyi mandátumról, majd az augusztusi pótválasztáson fiát, Aladárt választtatta meg maga helyett. Ehhez természetesen ismét szüksége volt a főispán segítségére. Úgy látszik, Székely nem maradt hálátlan, honorálni akarta a főispán szolgálatait.

Khuen-Héderváry nem fogadta el a főispán lemondását, aki ezután azt nyilatkozta a Magyar Távirati Iroda tudósítójának, hogy a miniszterelnök „működésével teljesen meg van elégedve, és felszólította, hogy hasonló eréllyel folytassa működését”.⁹⁵ Erősdy – aki, mint láthattuk, jól tudott bánni a sajtóval, sőt neki is volt „házi” lapja – egy másik újságnak azt is

⁸⁹ *Erősdy főispán diszqualifikálása*, 4.

⁹⁰ *A marostordai ítélet*. *Pesti Hírlap*, 1910. aug. 17. 3.

⁹¹ *Erősdy marad*. *Pesti Hírlap*, 1910. aug. 18. 4.

⁹² *Erősdy marad*, 4.

⁹³ *Erősdy marad*, 4. Az eset mellékszálát képezik az 1910. évi marosvásárhelyi választások, amelynek során Fenyvesi Soma – helyi zsidó származású ügyvéd és a kerület korábbi képviselője – helyett Erősdy hathatós segítségével előbb Székely Ferenc igazságügyminisztert, majd fiát választották meg. Fenyvesi megbuktatásában a helyi intrikák és a Kossuth- és Justh-párt közti rivalizálás is szerepet játszott. Bővebben lásd: Pál Judit: *Egy volt marosvásárhelyi képviselő öngyilkos lesz: Fenyvesi Soma és az első világháború előtti marosvásárhelyi választások*. In: Bányai Réka – László Lóránt – Simon Zsolt (szerk.): *Civis, scriptor, historicus. Tanulmányok a hetvenöt éves Sebestyén-Spielmann Mihály tiszteletére*. Marosvásárhely, 2022. 435–460.

⁹⁴ Mivel a tisztikar jórésze az ellenzékkel tartott, Erősdy több tisztviselőt is felfüggesztett állásából. Désy Zoltán augusztusi interpellációjában két főszolgabíró és egy vármegyei aljegyzőt említett. *Képviselőházi napló*, 1910. I. 30. ülés, 1910. aug. 9. 561.

⁹⁵ *Erősdy marad*, 4.

hangsúlyozta, hogy a miniszterelnök igen szívélyesen fogadta, „és mindkét kezét nyújtotta felém”, majd felszólította, hogy tépje ketté lemondó nyilatkozatát, és „legmesszebbmenő támogatásáról” biztosította a kormány részéről.⁹⁶ A kéznyújtásnak mint gesztusnak itt nyilván szimbolikus jelentősége volt, hiszen Erődsy ezzel is hangsúlyozta, hogy a miniszterelnök továbbra is úriembernek tartja. Mint érdekességet jegyezték fel, hogy Fejérváry Géza, a darabontkormány miniszterelnöke is magához kérte Erődsyt, és azzal fogadta: „Meleg szeretettel s régi barátsággal rázom meg a kezedet, mert ma is ép oly becsületes ember vagy, aki voltál.”⁹⁷ Úgy tűnik, Erődsy továbbra is számíthatott rá mint befolyásos patrónusra.⁹⁸ A politikai érdek tehát egyelőre felülírta a társadalmi normákat. A pesti sikeren felbuzdulva a főispán Bad Ischlbe utazott, és audiencián jelentkezett az uralkodónál, hogy ezzel is demonstrálja személyének társadalmi elfogadottságát.⁹⁹

Erődsynek rövid pesti tartózkodása alatt is lovagias ügye támadt, ugyanis ellátogatott a Pisztoly-klubba, ahová állítólag gyakran járt vívni és célba löni budapesti tartózkodásai alatt. A klub igazgatója viszont azon kételyének adott hangot, hogy amíg Erődsy lovagias ügye nincs lezárva, nem tanácsos őt meghívni a klubba. Erődsy erre párbajra hívta ki, de miután a miniszterelnök nem mentette fel, a klub igazgatója bocsánatot kért tőle.¹⁰⁰

A főispán tehát egyelőre diadalmasan tért vissza Marosvásárhelyre, ahol népgyűlést szerveztetett a fogadására.¹⁰¹ Nemcsak a Munkapárt, hanem – miután a főispán ellentétben a jó részt a Kossuth-párt hívei közül került ki – a Justh-párt és a Szociáldemokrata Párt is mozgósította híveit Erődsy mellett.¹⁰² Az utóbbi testületileg kivonult a főispán fogadására. A Szociáldemokrata Párt küldötte, Szabados Zádor, későbbi közoktatásügyi népbiztos a vármegye elavult intézményét ostromozta. Végül arra kérte a hallgatóságot, hogy „mint szabad polgárok, ne igazodjanak a casinói becsület lovagok, a Bethlen és a Károlyi grófok után, hanem csak saját meggyőződésükre és lelkiismeretükre hallgassanak”.¹⁰³ A népgyűlés határozati javaslatban mondta ki, hogy „a becsületbíróság ítélet semmit sem jelent”, és szolidaritást vállaltak a főispánnal. Erődsy patetikus hangnemben köszönte meg a bizalmat: „Azok az urak megácsolták koporsómat s ravatalra akartak fektetni. Az ország közvéleménye azonban teljes erővel kezükre ütött, a koporsót és a ravatalt szétrúgta és szétűzte őket. Én pedig itt állok élve és erősen, kormányom s az önök fölmentő verdiktjének birtokában.”¹⁰⁴ A főispán most már vérszemet kapott, és kérte a miniszterelnöktől az eset kivizsgálását, remélve, hogy hivatalosan is felmentik a vádak alól.¹⁰⁵

A kormánypárti sajtó azt hitte, hogy ezzel az ügyre pontot tettek. „Marostordára tehát teljes súlyával rá fog nehezedni a kormány keze s minden jel arra vall, hogy a botrányok és

⁹⁶ Idézi: *A közvélemény szava*. Székely Napló, 1910. aug. 20. 2.

⁹⁷ *Erődsy marad*, 5.

⁹⁸ „Vedd elő Fejérváryt, édes Sándor, és akit tudsz” – írta szeptember elején Brada Sándor ügyvéd, Erődsy barátja, a helyi Munkapárt alelnöke. *Brada Erődsynek*, 1910. szept. 7. MNL OL K 148, 1910-11-4667.

⁹⁹ *A király előtt*. Székely Napló, 1910. aug. 20. 2.

¹⁰⁰ *A marostordai események*. Pesti Hírlap, 1910. aug. 20. 5.

¹⁰¹ A lapok arról is hírt adtak, hogy a kereskedelemügyi miniszter jóvoltából szalonkocsin utazhatott haza. Uo.

¹⁰² *A népgyűlés*. Székely Napló, 1910. aug. 23. 1.

¹⁰³ Uo.

¹⁰⁴ *Erődsy főispán ügye*. Pesti Hírlap, 1910. aug. 23. 6.

¹⁰⁵ *Erődsy vizsgálatot kért maga ellen*. Pesti Hírlap, 1910. aug. 19. 5.

hajszák rendezői sok meghurcoltatás és kellemetlenség elé néznek” – írták.¹⁰⁶ Közben a főispánt támogató sajtótermékek, főleg saját irányítású lapja, a *Székely Napló* – a Maros-Torda megyei Munkapárt hivatalos lapja – ellenfeleit, elsősorban Désy Zoltánt próbálták diszkreditálni. A lap azt igyekezett a közvéleménynek sulykolni, hogy Désy nem „gavallér”, nem fizeti a klub-számláit, letagadta jövedelmét, illetve „hogy Désy és társai, a makulátlan urak, szívesen bújnak ki a fegyveres elégtételadás elől”.¹⁰⁷

A *Pesti Hírlap* hozzáállása azonban érezhetően megváltozott. Amíg kezdetben teljes mellésélességgel támogatták a főispánt, a későbbiekben egyre több kritikus hang vegyült a cikkekbe. A legtöbb központi és jó néhány vidéki lap is megszólalt az ügyben, ki-ki pártállása szerint. Az ellenzék egyúttal a közigazgatás egészét is kritizálta. A *Világ* üdvözölte a miniszterelnök döntését, mert „megmutatta, hogy a magyar politikában a becsületbírótság nem faktor és hogy öt úrnak a véleménye még akkor is mellékes politikai kérdésekben, ha az öt úr becsületbíróstagnak ül össze és erkölcsi halált mond egy hatodik fölött. A miniszterelnök szava véget vetett az egész becsületbíróstági komédiának.”¹⁰⁸ Jellemző a *Népszava* kommentárja is: „Noha a józan ész szerint másféle döntés egyenesen lehetetlen volt, mert hiszen az a kormány kinevezési jogának a kaszinói maffiák javára való elközbását jelentette volna: mégis kíváncsian várták a miniszterelnök döntését, mivel Magyarországon semmi sem lehetetlen, ha a nemes urakról, a vármegyei kiskirályokról van szó. Olyan kelevényekkel, mint aminők Marostordában a személyes torzsalkodás miatt kifakadtak, tele van az egész magyar közigazgatás teste.”¹⁰⁹

A Nemzeti Kaszinó fellépése

Ezen a ponton lépett a képbe a Nemzeti Kaszinó,¹¹⁰ amelyik a főnemesi státuszörzés fontos intézménye volt. A Kaszinóban ugyanis „nagyon zokon vették” a miniszterelnöktől, hogy fúmgálta a becsületbírótság ítéletét. Ahogy a lapok írták, főképp Károlyi Gyula, a becsületbírótság elnöke „szítja a hangulatot”.¹¹¹ Az eset kapcsán majdnem párbajra került sor Károlyi és Fejérváry között, miután az utóbbi tüntetőleg kezét fogott a főispánnal, sőt állítólag azt nyilatkozta, hogy Károlyi politikai pártszimpátiáit tekintve ő már tisztában volt az ítélettel. Augusztus 23-án a *Pesti Hírlap* arról adott hírt, hogy a Nemzeti Kaszinó „megmozdult, amelynek a becsületbírák valamennyien tagjai”. A Kaszinó becsületfogalma szerint ugyanis hallatlan eset történt. Erősdý nem fogadta el a becsületbírótság döntését, ez normaszegést jelentett. Tanulságos Erősdý megbízottjának, Fejérváry Jenő Beszterce-Naszód megyei főispánnak a nyilatkozata, akinek személy szerint is igen kínos lehetett az ügy: lehet, „hogy ma már az a felfogás, hogy a becsületbírótság intézménye elavult. Én ezt a felfogást teljesen jogosultnak tartom, de akkor az, akinek ez a felfogása, *ne kérjen becsületbíróstagnot, illetve ne engedje ügyét becsületbíróstagn döntése alá.*”¹¹² (Kiemelés az eredetiben – P. J.)

A kaszinó tagjai számára azonban fájóbb pont volt a miniszterelnök reakciója. A belügy-minisztériumi vizsgálatot úgy értékelték, mint a becsületbírótság ítéletének felülvizsgálatát;

¹⁰⁶ *A marostordai események*, 5.

¹⁰⁷ *Erősdý mellett*. Székely Napló, 1910. aug. 20. 1.

¹⁰⁸ Idézi: *A közvélemény szava*. Székely Napló, 1910. aug. 20. 1.

¹⁰⁹ Uo. 2.

¹¹⁰ A Nemzeti Kaszinót a kortársak is „zárt arisztokrata klub”-nak tartották, és alakulásától a második világháború kitöréséig tagjainak legalább fele főnemes volt. Novák Béla: *A fővárosi kaszinók*. Budapesti Negyed, 12. évf. (2004) 4. sz. 90–114., itt 94.

¹¹¹ Novák: *A fővárosi kaszinók*, 94.

¹¹² *Erősdý főispán ügye*, 6.

negyvenkét tag értekezletet tartott, amelyen szolidaritást vállaltak a becsületbírákkal a miniszterelnök Erősdyt rehabilitáló akciójával szemben. Az ügyet a válaszmány elé kívánták vinni. Állítólag a miniszterelnök kigolyózása is szóba került, mert az ignorálta a becsületbíró-ság ítéletét. A mozgalom vezeterei között – Károlyi Gyula mellett – Csekonics Gyula gróft, Andrassy Gézát, Ráday Gedeont és Rohonczy Gedeont említették. A *Pesti Hírlap* úgy tudta, hogy az egyik államtitkár, akit a miniszterelnök megbízott az ügy kivizsgálásával, ezt kaszinótagként elutasította, és kijelentette, hogy inkább felajánlja lemondását, de nem vesz részt a becsületbíró-ság ítéletének felülvizsgálatában.¹¹³

Olyan hírek is lábra kaptak, „hogy a főispáni-kar egy része is Erősdy ellen foglalt állást”.¹¹⁴ A következő nap már úgy jelent meg a hír, hogy Ráday Gedeon, Pest megye főispánja mozgalmat indított, és tizenhat társával együtt tiltakozásul lemondott.¹¹⁵ Ezt Ráday másnap cáfolta, akárcsak Bezerédj Viktor belügyi államtitkár a neki tulajdonított kijelentést.¹¹⁶ Andrassy Géza gróf, a kiegyezés utáni miniszterelnök, Andrassy Gyula unokaöccse állítólag kijelentette: „Szerintem Erősdy Sándor már el van ejtve. Ha el nem ejtik, akkor együtt bukik Khuen-Héderváryval és a kormányval.”¹¹⁷ Ezt Andrassy másnap szintén cáfolta, de Szász József volt képviselő – valószínűleg Alsó-Fehér vármegye főispánja – állította, hogy a nyilatkozat elhangzott, bár azt Andrassy nem a nyilvánosságnak szánta. Szász szerint azonban „az Erősdy-ügy immár a nyilvánosság ítélőszéke elé került, és nem mellékes, hogy mi a véleménye az ügyben a Nemzeti Kaszinónak s egyik vezető tagjának, gróf Andrassy Gézának”.¹¹⁸

Az eset országos publicitást kapott, a legtöbb központi és jó néhány vidéki lap is megszólalt az ügyben. A *Székely Napló* közölte az aradi román lap, a *Tribuna* egyik szerkesztőjének levelét, amelyben Constantin Savu – aki különben izgatásért éppen hat havi államfegyházi büntetését töltötte – megemlítette, hogy 1909-ben őt Károlyi Gyula, aki akkor Arad vármegye és város főispánja volt, provokáltatta, de miután ő nem kért bocsánatot, nem volt hajlandó megverekedni, hanem sajtópert indított ellene. „Lehet-e Károlyi gróf ezek után becsületbíró?” – tette fel a végén a szónoki kérdést.¹¹⁹

A szegedi *Délmagyarország* vezércikkben méltatlankodott, hogy „bárkít bármikor a társadalom halottjává lehet tenni”. S bár „korrekt gentleman”-eknek tartotta Károlyi Gyulát és a becsületbíró-ság tagjait, de politikai elfogultsággal vádolta őket. „Maros-Torda vármegye sorsát nem a kaszinói szabályok fogják eldönteni” – írta a lap –, ha a miniszterelnök elfogadná Erősdy lemondását, ez az jelentené, hogy „a miniszterelnök a becsületbíró-ságot politikai fórumnak elismeri”. A lap az ország közvéleményének támogatásáról biztosította Erősdyt, majd így összegezte véleményét: „Az a becsületes ember, aki önzetlenül a mások, a megyéjének és országának jóvoltáért dolgozik. Erősdy kiállta már ennek az igazi becsületnek, ennek a kaszinói tisztességnél ezerszerre értékesebb becsületnek a tűzpróbáját.”¹²⁰ (Kiemelés tőlem – P. J.) Itt és más hasonló cikkekben is kétfajta becsületfogalmat állítottak szembe egymással; a „mágnáskaszinó” állt szemben a hétköznapi emberek világával, és kétségbe vonták a kaszinói „úri becsület” általános érvényességét.

¹¹³ Uo. 6.

¹¹⁴ Uo. 5.

¹¹⁵ *Erősdy főispán ügye*. Pesti Hírlap, 1910. aug. 24. 9.

¹¹⁶ Uo.

¹¹⁷ *Erősdy főispán ügye*. Pesti Hírlap, 1910. aug. 23. 6.

¹¹⁸ *Erősdy főispán ügye*. Pesti Hírlap, 1910. aug. 24. 9.

¹¹⁹ *Gr. Károlyi Gyula lehet-e becsületbíró?* Székely Napló, 1910. aug. 25. 2.

¹²⁰ *Erősdy ügye*. Délmagyarország, 1910. aug. 17. 1.

Ezt már az augusztus 22-i marosvásárhelyi népgyűlés is megtette, ahol kimondták, hogy „a XX. században teljesen súlytalan döntéssel szembe kívánja helyezni a dolgos milliók ítéletét. [...] És mert a dolgos milliókat képviselő ezen népgyűlés úgy van meggyőződve, hogy *becsületet senki sem adhat, sem el nem vehet,*” és mert Erődsy „*munkás életének minden mozzanatában hű maradt a becsület amaz ideáljához, amelyet ezen milliók vallanak magukénak,* [...] ennél fogva kimondja a népgyűlés, hogy *a középkori istenítéletek satnya maradványaként jelentkező [...] úgynevezett becsületbírószági ítélet egyáltalán nem alkalmas arra, hogy egy makulátlan munkásélet nyomában járó megbecsülést lerontson.*”¹²¹ (Kiemelés az eredetiben – P. J.)

A *Pesti Hírlap* szintén érdekes kommentárt fűzött az esethez, amikor visszatért az ügyre az új képviselők kapcsán: „Most, mikor minden *áldemokrata morál és álkaszinói becsület-szenteskedés* szegény Erődsy Sándor tetemén rágódik, mondta valaki, hogy akár korrekt ember az a lelketlenül agyonhajszolt ember, akár nem: megérdemelte a sorsát. Mért akart főispán lenni, mért nem elégedett meg a képviselői mandátummal, mint Rudnay Béla, Kubinyi Géza, Szojka Kálmán és Baross Gyula és a többi darabont! *A főispáni becsület kényes, de a képviselőével nem törődik senki.* Nyugodtan lehetett volna képviselő, nem bánatának érte, mert a képviselősködéshez nem kell semmi, – még becsület sem!”¹²² (Kiemelés az eredetiben – P. J.)

Még a *Huszdik Század* is foglalkozott az esettel, és vitatkozott azzal a nézettel, „amely Erődsy személyében a feltörekvő demokratikus osztályokat állítja szembe a vármegye agrár-feudális uraival, a nagybirtokos osztályérdekek képviselőivel”.¹²³ Az igazi választóvonal szerintük az „öreg kegyelmes urak”, akik „a politikai életben is csak *honoris causa* vesznek részt, méltósággal és mértéktudással”, és az új nemzedék, a „vesztét érző gentry és mágnásféle” között van, akik „ma a gróf Károlyi Mihály fölesküdt katonái”.¹²⁴ „A mostani főispán típusa a teljesen bürokratizálódott gentrynek, aki már nem gondol birtokmentésre, szerzésre vagy visszaszerzésre, hanem a fizetéséből akar megélni családjával együtt holtá napjáig.”¹²⁵ Mivel sem társadalmilag, sem gazdaságilag nem képviselnek önálló erőt, ezért „a hatalom birtokosaira kénytelenek támaszkodni”. Ideológiájukban is őket követik, ugyanazt a „sovén nacionalista szellemet” képviselik. „Erődsy sem nagyobb demokrata, mint a munkapárti főispánok átlaga, a mágnáskörökből valókat nem számítva. Annyira demokrata, amennyire demokrata lesz maga a munkapárt. Hogy pedig ez mennyire tud demokratizálódni, vagy mennyire fog az öreg kegyelmes urak pártja maradni: ez ma az ország demokratikus fejlődésének legaktuálisabb problémája” – vontá le a következtetést az anonim szerző.¹²⁶

Közben az ellenzéki lapokban egyre-másra jelentek meg a cikkek, amelyek a főispán visszaéléseiről és szabálytalanságairól adtak hírt. A vármegye törvényhatósági bizottságának huszonegy tagja augusztus végén újabb memorandumot nyújtott be a belügyminiszternek.

¹²¹ *A marosvásárhelyi 1910. aug. 22-i népgyűlés nyilatkozata. A diszkvalifikált becsületbírószág.* Székely Napló, 1910. aug. 23. 2.

¹²² *Új honatyák arcképe.* Pesti Hírlap, 1910. aug. 24. 5. Ez a rész Baross Gyula bemutatásánál szerepel, akit munkapárti programmal a nagybicsei (Trencsén m.) kerületben választottak meg. Baross törvényészéki bírói karrier után került az Igazságügyminisztériumba, majd 1905-ben a Fejérváry-kormány idején Trencsén megye főispánja volt. Végváry Ferenc – Zimmer Ferenc (szerk.): *Sturm-féle országgyűlési almanach 1910–1915. Rövid életrajzi adatok az országgyűlés tagjairól.* Budapest, 1910. 225–226.

¹²³ *Kortörténeti jegyzetek. M. P.: Az Erődsy-ügy.* Huszdik Század, 11. évf. (1910) 9. sz. 209–212.

¹²⁴ Uo. 210.

¹²⁵ Uo.

¹²⁶ Uo. 212.

Ebben kitértek Erősdy lapjának, a *Székely Lapoknak* az előző főispán lejáratásában játszott szerepére, de Erősdyt is igyekeztek diszkreditálni: aljegyző korában „nyilvános helyeken botrányt okozó részeg állapotban többször megjelent s magát oly módon viselte”. Főispáni kinevezése előtt pár héttel is Jeney József körjegyző társaságában „beborozott állapotban nyílt kávéházban megvert egy köztiszteletnek örvendő kir. ítélőtáblai bírót – nagy megbotrántkozására Marosvásárhely művelt társadalmának”.¹²⁷ A kávéházi eset 1909. november 5-én történt, amikor Erősdy ténylegesen bántalmazta Kelemen Ernő marosvásárhelyi ítélőtáblai bírót, aki ennek nyomán elégtételt kért Erősdytől.¹²⁸ Az ügy végül „a lovagiasság szabályainak megfelelően” bocsánatkéréssel végződött, miután Erősdy mentségére azt hozták fel, hogy a „borozással átmulatott éjszaka után” nem tudott magáról; és ha mégis bántalmazás történt, „azt tudalmatlanul [sic] tehette csupán, anélkül, hogy [...] szándéka lett volna bántalmazást elkövetni”.¹²⁹ Ügyszintén felrötták neki, hogy a választások nyomán felfüggesztette a másodaljegyzőt, aki fellépett jelöltként az ákosfalvi kerületben, valamint két főszozolgabíró.

A botrányokra és pletykákra specializálódott *A Nap* című lap szeptemberben ismét megbegtette Erősdy bukását, sőt azt is tudni vélték, hogy utóda a képviselő Haller József gróf lesz. A lap az okot abban látta, hogy Erősdy állítólag a becsületbíróság előtt szóba hozta a titkos választási alap ügyét, és részletesen taglalta a bizalmas kiadásokat. Az ellenzék a képviselőházban le akarja leplezni a „lélekvásárlást”, erre rettent volna meg a miniszterelnök. Erősdy házi lapja, a *Székely Napló* ironizálva próbálta cáfolni a hírt.¹³⁰ A jutalom nem is maradt el: Fekete Andor ügyvédet, a lap felelős szerkesztőjét Erősdy szeptember közepén városi tiszti főügyésszé nevezte ki.¹³¹ Esküjét azonban a helyettes polgármester nem akarta elfogadni, ez a hosszan gyűrűző botrányok újabb lökést adott.¹³² Ha az országos lapok a továbbiakban ritkábban is foglalkoztak az ügygel, a helyi sajtó majdnem minden számában hírt adott mind a főispán ténykedéséről, mind ellenfelei, az „apró kaliberű vidéki nagyság”-ok, illetve „vidéki botrányhősök” szerintük meddő küzdelméről.¹³³ Hosszan ecsetelték például Bethlen István választási csalását, aki állítólag sajtó kezűleg is vesztegetett.¹³⁴

Szeptember végén a miniszterelnök ismét kétórás kihallgatáson „tüntető szívességgel” fogadta a Maros-Torda megyei főispánt, „rendíthetetlen bizalmáról” és barátságáról biztosítva.¹³⁵ A helyi ellenzék arra számított, hogy Erősdy nem lesz képes a törvényhatósági gyűléseken elnökölni, így nem tudja ellátni feladatát. Minden alkalmat felhasználtak, hogy kellemetlenséget okozzanak neki, remélve, hogy a belügyminiszter előbb-utóbb meneszti. Erősdy és hívei viszont kormánybiztosi felhatalmazást szerettek volna kieszközölni, hogy megtörjék az ellenzék ellenállását.¹³⁶ Október elején az ellenzék ismét támadásba lendült,

¹²⁷ 21 törvényhatósági tag aláírásával benyújtott memorandum a belügyminiszternek, 1910. aug. 25. MNL OL, K 148 1910-11-4667.

¹²⁸ A párbajsegédek Erősdyhez, 1909. nov. 9. MNL OL, K 148 1912-11-8489.

¹²⁹ A párbajsegédek által felvett jegyzőkönyv, 1909. nov. 22. Uo.

¹³⁰ *Jaj, jaj, jaj!! s negyedszer is jaj: Erősdy megbukott.* Székely Napló, 1910. szept. 10. 2. A felelős szerkesztő be is ismerte, hogy az 1910 júliusában, miután az általa alapított lap, a *Napló* fuzionált a *Székely Lapokkal*, és létrejött a *Székely Napló* mint a helyi Munkapárt lapja, annak irányításába „természetesen” a főispán is befolyt. Fekete: *A be nem vett eskü*, 2.

¹³¹ *Ujdonságok.* Székely Napló, 1910. szept. 17. 2.

¹³² Fekete: *A be nem vett eskü*, 1.

¹³³ *Gál úr nyilatkozik.* Székely Napló, 1910. szept. 6. 1.

¹³⁴ *Egy választás története.* Székely Napló, 1910. szept. 10. 1–2.

¹³⁵ *A főispán – a miniszterelnöknél.* Székely Napló, 1910. okt. 1. 1.

¹³⁶ *Újabb hecc.* Székely Napló, 1910. okt. 23. 2.

fellebbezést akartak beadni a belügyminiszter határozata ellen, amelyben megszüntette az Erődsy mint egykori vármegyei főjegyző ellen indított fegyelmi vizsgálatot.¹³⁷ A helyettes alispán azonban kezdetben nem akarta összehívni a rendkívüli közgyűlést, végül azonban október közepén mégis sor került rá. A főispán és pártja jubilált, amikor az ellenzék a gyűlés napján visszavonta kérését, mivel a megjelentek körében kisebbségben voltak.¹³⁸ Erődsy dolgát nagyban nehezítette, hogy a közigazgatási bizottságban többségben volt az ellenzék; és minden alkalommal igyekeztek borsot törni a főispán orra alá, például az ő pártján álló hivatalnokok felfüggesztése révén.¹³⁹

A főispán felmentése

Khuen-Héderváry még augusztusban egy háromtagú bizottságot hozott létre Jakabffy Imre államtitkár vezetésével, hogy jelentést tegyenek az Erődsy-féle ügyről.¹⁴⁰ A nyári fejlemények azonban alaposabb vizsgálatot sürgettek. Október végén Betegh Miklós Torda-Aranyos vármegyei főispánt bízta meg az ügy kivizsgálásával, aki október 25-én Marosvásárhelyre érkezett.¹⁴¹ Az ellenzék fegyelmi vizsgálatról és közelgő felmentésről beszélt, a főispán hívei igyekeztek elbagatellizálni ennek jelentőségét, és magukat nyugtatva hangsúlyozták, hogy szó sincs bizalomvesztésről, ez a főispán által kért vizsgálat része.¹⁴² A vizsgálat felemás eredménnyel zárult, a panaszok egyik része folyamatban levő közigazgatási ügyre vonatkozott, a másik része pedig a kormánypárti lapok szerint nem olyan természetű volt, hogy a kormány bizalma megingott volna amiatt, bár a főispán állításai több ponton kérdésessé váltak.¹⁴³

November közepén Erődsy ismét audiencián volt a miniszterelnöknél.¹⁴⁴ A *Székely Napló* sietett megnyugtatni olvasóit, hogy az ezúttal is „teljes bizalmáról és megelégedéséről” biztosította a főispánt,¹⁴⁵ de ekkor már sejteni lehetett, hogy ez a vég kezdete. Az egyre kínosabbá váló ügy végül a főispán felmentésével végződött. A lapok már december 1-jén hírt adtak arról, de a minisztertanács hivatalosan csak december 11-én döntött róla, az uralkodó pedig december 17-én írta alá.¹⁴⁶ A lapok pártállás szerint kommentálták az eseményt. Erődsy házi lapja szerint a főispán maga kérte felmentését, a miniszterelnök sajnálkozott, és mivel továbbra is igényt tart szolgálataira, kinevezte a Miniszterelnökségre miniszteri tanácsosnak. A cikkben a főispán mint „szennyes és nemtelen” küzdelem áldozata jelenik meg, a

¹³⁷ *Visszautasított kérés.* Székely Napló, 1910. okt. 6. 1.

¹³⁸ *Az ellenzék bukása!!* Székely Napló, 1910. okt. 15. 2.

¹³⁹ *Az ellenzék felfüggeszt.* Székely Napló, 1910. nov. 15. 2.

¹⁴⁰ *A miniszterelnök Jakabffy államtitkárnak, 1910. aug. 19.* MNL OL K 148 1910-11-4667.

¹⁴¹ A kérdőpontokat a Belügyminisztériumban fogalmazták meg. Csak a vizsgálat iratainak palliuma található jelenleg az Országos Levéltárban. Az Erődsy ellen beadott memorandum aláírói között ügyvédeket, birtokosokat, tanárokat találunk, de főbb ellenlábásainak egyike sem szerepel közöttük. MNL OL K 148 1910-11-6524.

¹⁴² *Főjegyzéseik.* Székely Napló, 1910. okt. 25. 1.

¹⁴³ *Erődsy főispán ügye.* Székely Nép, 1910. dec. 1. 2. A vizsgálat aktáit később, amikor a Miniszterelnökséghez volt beosztva, Erődsy próbálta megszerezni, de csak másolatban adták ki neki. MNL OL, K 148 1912-11-8489.

¹⁴⁴ Erődsy 1910. augusztus 17-én, szeptember 30-án és november 19-én is kihallgatáson volt a miniszterelnöknél.

¹⁴⁵ A lap felelős szerkesztőjét ugyanakkor Jeszenszky államtitkár fogadta. *A főispán – a miniszterelnöknél.* Székely Napló, 1910. nov. 20. 2.

¹⁴⁶ HHStA Kabinettskanzlei, Vorträge 4039/1910.

„férfias becsület” megtestesülése, akit most kiemeltek a sárból.¹⁴⁷ A *Budapesti Napló* is cáfolta, hogy a miniszterelnök meghátrált volna, és hangsúlyozta, hogy Erődsy saját kérésére távozott, rehabilitálását mutatja, hogy továbbra is igényt tartanak szolgálataira.¹⁴⁸

A Szociáldemokrata Párt lapja, a *Népszava*, amelyik szintén több cikkében foglalkozott az ügyel és a Maros-Torda vármegyében szerintük uralkodó ázsiai viszonyokkal, így kommentálta az eseményt: „A marostordamegyei koalíciós hősök, élükön a bikás gróffal,¹⁴⁹ Bethlen Istvánnal, a levitézlett pénzügyi államtitkárral, Désy Zoltánnal s a – hihetetlen, de igazi – volt képviselőházi elnökkel, Gál Sándorral, a koalíció kimúlása után egy kis nemzeti küzdelmet rendeztek Marostordában. Erődsy Sándor főispán fejét követelték. Úri módon, betyár módon megindult a hajszá. És Erődsy elég balga volt a mágnás és dzsentri becsületbíró-ságnak alávetni magát, amely őt diszkvalifikálta.”¹⁵⁰ A vádak nem voltak alkalmasak, hogy megingassák a miniszterelnök bizalmát, és a vizsgálat sem mutatott ki semmilyen komoly visszaélést, ezért úgy látszott, hogy a helyén maradhat. „Azaz csak maradhatna, ha a bikás grófék, akiknek szűkebb hazájukban jó cimborá-főispánra van szükségük, – (az indeminálás megobstruálására) nem fenyegetőznének. És a kormány a rehabilitálás után már megfújja a retirálást is.” Ezt a parlamenti harc miatti félelmükben tették: „A kormány és az ellenzék teljesen méltók egymáshoz: majd kiegyeznek ők.”¹⁵¹ A parlamenti szócáták elkerülésének szándéka mint indok más lapokban is megjelent. A *Pesti Hírlap* a Justh-párti *Magyarország*ra hivatkozva szintén azt közölte szeptember közepén, hogy a főispán „fölmentése befejezett dolog s még a képviselőház összeülése előtt megtörténik”. „Khuen miniszterelnök Erődsy-ről továbbra is gondoskodni kíván s a neki annyi kellemetlenséget szerzett ügyet olyképpen akarja megoldani, hogy a felmentés ne lássék a kormány vereségének. Ezért Erődsyt a belügyminisztériumba akarja kinevezni és olyan osztályba beosztani, amely a kormányzati ügyeken kívül esik. A belügyminisztériumban több napon át folytatott vizsgálat csak arra való volt, hogy Erődsyt, mint főispánt, tisztázza s a belügyminisztériumba való kinevezését lehetővé tegye. A miniszterelnök tárgyalni kíván a marostordai ellenzék vezéréivel, hogy az ügy ily módon való megoldását ne tegyék kritika tárgyává a képviselőházban.”¹⁵²

Erődsyt tehát még ekkor sem ejtette teljesen a kormány – ezt arcvesztés nélkül nem is tehetette meg –, így „másnemű alkalmaztatásáig a főispáni állásával egybekötött illetmények élvezetében való meghagyása mellett szolgálattételre” a Miniszterelnökséghez osztották be.¹⁵³ A belügyminiszter magyarázkodásra kényszerült az eset kapcsán, hiszen alig pár hónapi működés után kezdeményezte a főispán felmentését; az uralkodó a Kabinettitkártól külön szóbeli magyarázatot igényelt.¹⁵⁴ Feltejtésében az uralkodóhoz kifejtette, hogy a megyében olyan heves politikai harc alakult ki, amelyik ellehetetleníti a közigazgatás rendes menetét. Innen értesülünk a háttéralkuról is: hogy az áldatlan állapotoknak véget vessen, felszólította a főispánt lemondása benyújtására, egyúttal kilátásba helyezve neki egy

¹⁴⁷ Erődsy Sándor. Székely Napló, 1910. dec. 1. 1.

¹⁴⁸ A főispánválság. Székely Napló, 1910. dec. 1. 2.

¹⁴⁹ Egy korábbi cikkben azzal vádolták meg Bethlen Istvánt, hogy rossz bikáit a vármegyeyi hivatalnokok segítségével a falvaknak adja el tenyészbikaként. *Egy darab Ázsia. Panamák és botrányok Marostordában*. Népszava, 1910. aug. 7. 1–2.

¹⁵⁰ Rehabilitálás – retirálás. Népszava, 1910. nov. 29. 2–3.

¹⁵¹ Uo.

¹⁵² Erődsy bukása. Pesti Hírlap, 1910. szept. 11. 5.

¹⁵³ HHStA Kabinettskzlei, Vorträge 4039/1910.

¹⁵⁴ Az iratcsomóra feljegyezték: „mündlich zu referieren”. Uo.

kormányzati állást.¹⁵⁵ Erősdy valószínűleg hallani sem akart a lemondásról, és részben a botrány elkerülése érdekében, részben pedig az eseménynek a sajtó és közvélemény felé való megfelelő kommunikációja érdekében volt kénytelen a miniszterelnök ezt a megoldást választani. Mivel Khuen-Héderváry egyszemélyben volt miniszterelnök és belügyminiszter, kezdetben valószínűleg a Belügyminisztériumban kívánták Erősdyt elhelyezni, mert fizetését továbbra is onnan húzta, de mivel nem találtak neki megfelelő állást, ideiglenesen a Miniszterelnökséghez osztották be.

Maros-Torda vármegyében a továbbiakban sem csitult a politikai harc, de ez már egy másik történet.¹⁵⁶ Erősdy néhány évig még az államkincstáron élésködött, úgy tűnik, sehol sem tudták érdemben hasznát venni. 1914-ben az Állami Számvevőszék elnökségéhez osztották be, de fizetését továbbra is a Belügyminisztériumtól kapta, ezért 1915 januárjában oda rendelték át, végül az év májusában – miután hivatali feladatait hosszabb ideje nem volt képes ellátni – „megrongált egészségére” való hivatkozással kérte ideiglenes nyugdíjazását. Sándor János belügyminiszter, aki a 20. század elején maga is volt néhány évig Maros-Torda vármegye főispánja, támogatta a kérést.¹⁵⁷ Erősdy az első világháború után is Budapesten maradt. Nevével különböző részvénytársaságok igazgatósági és felügyelőbizottsági tagjai között találkoztunk,¹⁵⁸ de ő volt a Liget-klub elnöke is. A két világháború között is aktívan politizált, az Egységes Községi Polgári Párt (Ripka-párt) külső-erzsébetvárosi elnöke (1926), az Egységes Párt részéről többször választóbizottsági elnök is volt. Az egykori ellentétek ekkorra már feledésbe merültek, 1927 februárjában a Gellért szállóban rendezett marosszéki bálón, amelynek fő védnökei Bethlen István miniszterelnök és Ugron Gábor voltak, egymás mellett találjuk őket Urmánczyval is.¹⁵⁹ 1930-ban zuglói választási elnökként közbotrányt okozott, állítólag részegen több száz választópolgár szavazati jogát semmisítette meg. Ennek kapcsán ásták elő régebbi becsületbeli ügyét is, amellyel példázni akarták, hogy már korábban is jelét adta az „úri elégtételadás elintézetlenségének”. Az *Ujság* – az 1910-es becsületbírói ügyre utalva – feltette a szónoki kérdést, hogy Bethlen István kormánya alatt hogyan nevezhették ki Erősdyt választási elnöknek, miután a miniszterelnök maga mondott róla erkölcsi ítéletet két évtizeddel korábban.¹⁶⁰ Halálát néhány évvel később, 1937-ben a legitimista párt vacsoráján bekövetkezett szívroham okozta.¹⁶¹

¹⁵⁵ Uo.

¹⁵⁶ A Maros-Torda megyei – és részben az országos – állapotokat mutatja, hogy hat év alatt heten álltak a vármegye élén: Lázár István gróftól 1906 januárjában mentették fel, utána Vozáry János két hónapig királyi biztosként gyakorolta a hatalmat. Farkas Albert korábbi alispánt 1906 áprilisában nevezték ki, de következő év márciusában már felmentették. Ifj. Ugron Gábor 1907 márciusától 1910 februárjáig állt a vármegye élén, őt követte Erősdy 1910 április és december között, majd Haller János gróf 1910 decemberétől 1912 decemberéig. Ezt követően Szász József Alsó-Fehér megyei főispánt bízták meg a főispáni teendők ellátásával.

¹⁵⁷ HHStA Kabinettskanzlei, Vorträge 568/1915.

¹⁵⁸ Ezek között szerepelt a Prosilvania Kereskedelmi és Szállímanyozási Rt., Continental Fakeskedelmi Rt., Poseidon Hajózási és Hajóépítési Vállalat, Karcagi Földgáz kft., Ifj. Walla József Cementárugyár Rt., Dr. Wander Gyógyszer- és Tápszergyár Rt., Ferenc József Földalatti Villamosvasút Rt., Csúcshegyi Bazaltbánya Rt., Budapest Székesfővárosi Községi Takarékpénztár Rt. stb.

¹⁵⁹ *Marosszéki-bál*. Magyarország, 1927. febr. 2. 12.

¹⁶⁰ Borbély: *Erősdy Sándor ny. főispánt, a zuglói botrány választási elnökét Bethlen István gróf 1911-ben diszkvalifikáltatta*, 3.

¹⁶¹ *Ma délután temetik a magyar fővárosban Erősdy Sándor volt megyei főispánt*. Reggeli Ujság, 1937. febr. 21. 3.

Következtetések: „magnásbecsület” versus polgári becsület

Mi a tanulság ebből a történetből? A becsület Georg Simmel szerint a jog és erkölcs között köztes helyet foglal el, és azok mellett a társadalmi önfenntartás igen fontos eszköze. Míg a jog az egész társadalomra, az erkölcs az egyénre irányul, addig a becsület fogalma egy adott csoport sajátja, és hozzájárul a csoportkohézió növeléséhez. A társadalom által felállított szabályok megsértésének vannak mind belső, mind külső következményei; a társadalmi megtorlás gondoskodik a normakövetésről, és biztosítja a tagok helyes viselkedését olyan területeken, amelyeket a jog nem szabályoz.¹⁶² A csoportkohézió fokmérője az, hogy az illető csoport milyen mértékben alakít ki saját „becsület”-fogalmat, amelynek segítségével biztosítja egyrészt tagjai megfelelő viselkedését, másrészt megkülönbözteti magát más társadalmi csoportoktól. A különböző körök normái egy egyénen belül is ütközhetnek, ahogy az egyén is több csoporthoz tartozik egyszerre.¹⁶³

A fenti példában nem elsősorban a különböző becsületfogalmak közti, hanem sokkal inkább a társadalmi norma és a politikai érdek közötti összeütközés jelenik meg. A *Huszadik Század* jól látta, hogy Erődsy tulajdonképpen nem képviselt másik becsületfogalmat, ő parvenüként minden áron ahhoz az elithez szeretett volna tartozni, amelyiknek társadalmi normáit, becsületfogalmát nemcsak hallgatólagosan elfogadta, hanem ezt számtalanszor zajosan és látványos külsőségek – például párbajok – által demonstrálni is kívánta. Amikor azonban referenciacsoportja részéről érte súlyos csapás, a becsületbíróság döntése, megpróbálta menteni a menthetőt: ő és támogatói retorikai elemként használták az úri becsület és a dolgos polgár becsületének szembeállítását.

Helyi szinten ugyancsak megfigyelhető a 'becsület' fogalmának társadalmi kontextusba helyezése. Az „urak” világával szemben Erődsy az őt támogató lap némelyik cikkében mint népi hős jelenik meg, aki mindenkinél kiválóbb, de alacsony származása miatt lépten-nyomon gáncsolják, ő azonban – akárcsak a népi hősök – végül diadalmaskodik ellenségein. Az augusztusi népgyűlés egyik szónoka, Sebestyén Miklós ügyvéd így ecsetelte Erődsy pályáját a megyeházán: „...nem elég, hogy abba a régi rendiség minden kiváltságát és bűnét magában egyesítő intézményben a szegény kálvinista pap fiát bebocsátották, még talán elsőseget is merészel követelni magának ez a jövevény, akinek ősei elég élhetetlenek voltak, hogy nem csak hogy latifundiumokat nem harácsolnak össze e késő utód számára, de még 9, vagy legalább 7 ágú címerről sem gondoskodtak részére. Ugye emberbarátaim, belátjátok, hogy milyen szörnyű bűn csak ideig, óráig maradhat megtorlatlanul?! Csak éppen alkalom kellett erre.”¹⁶⁴ Sebestyén a következő szavakkal fejezte be beszédét: „Mi nyugodtan mehetünk el minden döntés mellett, amely az Erődsy Sándor becsületességét kétségbe meri vonni, mert becsületet adni, becsületet elvenni nem lehet! Erődsy Sándor mindig becsületben élt, becsületesen cselekedett – s ha ezt a társadalom alapját képező dolgos milliók így állapítják meg, ha ezt a társadalom csúcán álló koronás király a maga elismerésével megerősíti, ki törődne a társadalom heréinek ítéletével! Szegezzük azért szembe ezen urak ítéletével a dolgos milliók ítéletét, lássuk hát, melyik ér többet!”¹⁶⁵

Visszaulva Simmelre: mivel az egyén különböző csoportok tagja, különböző becsületkódokkal, megőrizheti becsületét az egyik kontextusban, míg a másik téren megsérti a

¹⁶² Simmel, Georg: *Soziologie. Untersuchungen über die Formen der Vergesellschaftung*. Leipzig, 1908. 403–404.

¹⁶³ Simmel: *Soziologie*, 326.

¹⁶⁴ *A népgyűlés*. Székely Napló, 1910. aug. 23. 2.

¹⁶⁵ Uo.

normákat. Szétválasztható-e azonban a politikai és a magánerkölcs? Désy Zoltán képviselő éppen Erősdy kapcsán interpellálta a belügyminisztert, amikor hangsúlyozta: „...én a politikai életben ugyanazon erkölcsi alapon állok, mint a magánéletben.”¹⁶⁶ Az eset ugyanakkor fényt vet a korszak politikai kultúrájára is. A parlamenti viták hangjának eldurvulásával párhuzamosan harapózott el a párbajmánia. „Ugyanaz a személy, miközben rendkívül érzékeny volt személyi becsületére, egyre érzéketlenebbé vált közéleti tisztességére.”¹⁶⁷ Gerő András a magánerkölcs „közkerkölcsbe csempészésének” negatív oldalait boncolgatta: „A személyes bátorság talmi villogtatásával ugyanis a legnagyobb közéleti erkölcstelenséget is 'jóvá lehetett tenni'. Magánerkölcs és közkerkölcs viszonyának ellentmondása volt, hogy a párbaj – egyfajta 'világi gyónás' – megválthatóvá tette a közéleti 'bűnöket’.”¹⁶⁸ Erősdy számára azonban nem adatott meg, hogy párbajjal zárja le a konfliktust, ahogy ezt kortársai számtalan esetben tették. Ellenfelei ezt nyilvánvalóan tudatosan igyekeztek megakadályozni.

Megőrizheti-e a főispán a mündér becsületét úgy, hogy közben a Nemzeti Kaszinó tagjainak becsületbírósa „lovagias elégtételadásra képtelennek” minősíti? Németországi példákat ismerünk, amelyek szerint nemcsak a katonatisztekre, hanem a magasabb rangú hivatalnokokra is kötelező volt a becsületkódex, a párbaj megtagadása állásvesztéshez vezetett. A főispáni állás éppen a hivatal presztízsjellegénél fogva – mint a kormány helyi képviselője – *par excellence* olyan volt, ahol a társadalmi becsület igen fontos volt. A magánemberi becsülettől – főleg a párbajképesség vonatkozásában – nem lehetett eltekinteni. „A főispáni becsület kényes, de a képviselőével nem törődik senki” – írta a *Pesti Hírlap*, és a tekintetben igaza volt, hogy a főispánoktól sokkal inkább elvárták a feddhetetlen erkölcsöket, a normakövetést vagy legalább a látszat megőrzését. Igaz, a koalíciós kormány igazságügy-miniszterének, Polónyi Géza botrányának kapcsán írta Eötvös Károly: „Csodálatos ez a Polónyi. Mindig a becsületét keresi, pedig minek az néki. Becsület nélkül még miniszter is lehetett belőle.”¹⁶⁹

Az eset azért is kényes volt, mert a becsületkódex a politikai elit tagjaira is vonatkozott, sőt elsősorban rájuk vonatkozott, nekik még inkább vigyázniuk kellett a látszatra, másrészt azonban – ahogy az egyik lap írta – az is felmerülhetett, hogy „a miniszterelnök a becsületbírósgot politikai fórumnak” ismeri el”.¹⁷⁰ A *Népszava* ezt még sarkosabban fogalmazta meg Erősdy lemondása kapcsán: „...ezzel a magyar közigazgatásba egy új intézményt visz bele a feudalizmus: a kaszinói becsületbírósgot. A kaszinó az úr a vármegyén éppen úgy, mint a törvényhozásban. Aki az uraknak nem tetszik, azt diszkvalifikálják. A kormány rehabilitálja; de mégis félreteszi, mert különben a mindenható urakkal gyűlik meg a baja.”¹⁷¹

Megbuktathatott-e tehát a Nemzeti Kaszinó egy főispánt vagy sem? Egyértelmű válasz nem tudunk adni erre a kérdésre, a becsületbírósg ítélete kétségkívül hozzájárult Erősdy bukásához, de egymagában ez nem lett volna elégséges tényező. Persze, ha Erősdy tényleg normakövető lett volna, komolyan vette volna a (nemesi) elit becsületkódját, és az önérdék ezt nem írta volna felül, akkor tényleg lemondott volna, és nem azért utazott volna azonnal Budapestre, hogy állását mentse. Ha az igazságügy-miniszter nem a lekötöztettség és nem támogatja teljes mellszélességgel, illetve ha a feszült politikai légkörben a miniszterelnök nem érezte volna nagyobb presztízsvesztésnek, ha ejti saját emberét, akkor valószínűleg

¹⁶⁶ *Képviselőházi napló* 1910. I. 30. ülés, 1910. aug. 6. 562.

¹⁶⁷ Gerő: *A politikai párbaj*, 28.

¹⁶⁸ Uo.

¹⁶⁹ Idézi Szabó: *Párbaj a dualizmus korában*, 335.

¹⁷⁰ *Erősdy ügye*, 1.

¹⁷¹ *Rehabilitálás – retirálás*, 3.

korábban felmentették volna, így végül a minisztériumi vizsgálat eredménye, de még inkább a helyi ellenzék hatékony és kitaró akciói vezettek közvetlenül a felmentéshez.

A becsület az a pont Simmel szerint, ahol a társadalom és az egyén érdeke a legszorosabban összefonódik. Ahogy a vallás az egyéni üdvözülést, Simmel szerint a becsület mintegy a társadalmi üdvözülést tette egyéni kötelességgé. A becsület megőrzése olyan kötelesség, amiért nagy áldozatokat is képesek hozni az emberek. Ugyanakkor a saját becsületfogalom a csoport fennmaradásának is fontos eszköze.¹⁷² A Kaszinó tagjait ezért is háborította fel, hogy nem Erődsy – aki a szemükben amúgy sem számított –, hanem a miniszterelnök, aki ráadásul arisztokrata és a Nemzeti Kaszinó tagja volt, semmibe veszi a csoportnormát. A 20. század elején azonban ezek a normák egyre inkább megkérdőjeleződtek. Max Weber úgy vélte, hogy a gyors gazdasági és technikai fejlődés a modern társadalmakban átalakította a társadalmi kapcsolatokat, a becsület szerint tagozódott hierarchia (ami a rendi társadalmak jellemzője) bomlását hozta, és egyúttal a társadalmi becsületfogalom hanyatlásával is jár.¹⁷³ A történet jól példázza az átalakulást: Erődsy pozíciója tarthatatlanná vált ugyan, de a kormánypárti elit sokáig kiállt mellette, és a megoldás is felemás volt: nem egyszerűen csak menesztették, hanem – talán túlzás azt állítani, hogy felfelé buktatták – találtak egy színekúrát számára. Ahogy azonban ez a sajtóvitából is kitetszik, sokan megkérdőjelezték, hogy az úri kaszinó becsületfogalma számon kérhető-e, lehet-e kötelező érvényű egy állás – jelesül a főispáni állás – betöltésénél. Ez mutatja a társadalmi átalakulások¹⁷⁴ nyomán a társadalmi becsület jelentőségvesztését is.

JUDIT PÁL

The Honor of A Politician, or Can the National Casino Overthrow A Lord Lieutenant?

Through the example of a lord lieutenant (főispán), Sándor Erdősy, this study examines how questioning his honor affected the career of a lord lieutenant during the early 20th century, and how much did the verdict of the honor court following a refused duel contribute to his downfall. Erdősy was the head of Maros-Torda County and Marosvásárhely for only a few months in 1910. The conflicts in the county started to intensify as early as the internal crisis of 1905-1906, eventually leading to the altercation analyzed in this study, which received national publicity. While examining this sprawling story we can learn about the intertwining of local and national politics, as well as the utility of the press as a political weapon, but the study is primarily concerned with the conflicting concepts of honor in this case, how various parties instrumentalized the concept of honor, and how political interests partially triumphed over group norms.

¹⁷² Simmel: *Soziologie*, 405.

¹⁷³ Weber: *Wirtschaft und Gesellschaft*, 683–684.

¹⁷⁴ Ahogy Kövér György fogalmazott, „a 19. századi átalakulás a magyar társadalomban újraformázta a csoportokat, a történeti-jogi rendiség »tömbjei« [...] viselkedésszociológiai »forgácsokra« darabolódva nem álltak össze »új rendekké«, sem »új oszályokká«”. Kövér: *Magyarország társadalomtörténete*, 110.